

**Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická**

Romské děti v náhradní rodinné péči

Bc. Monika Dvořáková

**Diplomová práce
2009**

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra sociálních věd
Akademický rok: 2006/2007

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Monika DVOŘÁKOVÁ**

Studijní program: **N6703 Sociologie**

Studijní obor: **Sociální antropologie**

Název tématu: **Problém identity romských dětí v pěstounských a adoptivních rodinách**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studentka se nejprve seznámí s problematikou identity příslušníků etnických menšin, marginalizovaných skupin, možností dvojí identity, s vývojem identity v rámci socializace dětí – především v náhradní rodinné péči u dětí romských. Po té uskuteční antropologický výzkum v prostředí neziskové organizace (Středisko náhradní rodinné péče), zaměří se na projekt Naše romské dítě a v přímém kontaktu s pěstounskými rodinami bude hledat odpověď na výzkumnou otázku, jak se utváří identita romských dětí v pěstounských rodinách.

Stručná osnova:

1. Úvod
2. Teorie. Definování klíčových pojmů. Stanovení výzkumné otázky (výzkumných otázek)
3. Metodologie, plán terénního výzkumu
4. Empirická část
  - 4.1 Středisko náhradní rodinné péče a Projekt Naše romské dítě
  - 4.2 Pěstounské a adoptivní rodiny
  - 4.3 Identita romských dětí v pěstounských a adoptivních rodinách
5. Shrnutí výsledků výzkumu a závěr

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

1. Matějček, Zdeněk. Osvojení a pěstounská péče. Praha: Portál, 2002
2. Navrátil, Pavel. Romové v české společnosti. Praha: Portál, 2003
3. Nečas, Ctibor. Romové v České republice včera a dnes. Praha: Prostor, 1999
4. Syrovátka, Tomáš. Menšiny a marginalizované skupiny v České republice. Brno: Masarykova Univerzita: Georgetown, 2002
5. Smékal, Vladimír. Podpora optimálního rozvoje osobnosti dětí z prostředí minorit: sociální, pedagogické a psychologické aspekty utváření osobnosti romských dětí a dětí z prostředí minorit. Brno: Barrister a Principál – Studio, 2003
6. Sobotková, Irena. Pěstounské rodiny, jejich fungování a odolnost. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2003

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Lada Viková
Katedra sociálních věd

Datum zadání diplomové práce:

30. dubna 2007

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2008

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Livia Šavelková, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2007

Prohlášení autora:

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 30.6.2009

Monika Dvořáková

SOUHRN

Práce je zaměřena na romské děti vyrůstající v majoritních náhradních rodinách, konkrétně na problematiku jejich identity z pohledu náhradních rodičů. V úvodní části práce jsou zpracovány klíčové pojmy jako náhradní rodinná péče, identita, etnikum nebo Rom. Následuje vymezení identity a práce s ní v náhradní rodinné péči doplněná i o poznatky z kvalitativního výzkumu v náhradních rodinách s romskými dětmi.

KLÍČOVÁ SLOVA

náhradní rodinná péče; romské dítě; identita

TITLE

Romany children in adoption and foster care

SUMMARY

The work is concerned with Romany children growing up in non-Romany adoptive and foster care families, specifically in relation to their identity from the adoptive and foster care parent's point of view. In the first part of the work, key notions like adoption and foster care, identity and Roma are analyzed. In the next part the identity of children in adoption and foster care and work within it, is analyzed. This is all supplemented with knowledge obtained from qualitative research in adoptive and foster care families.

KEYWORDS

adoption and foster care; Romany children; identity

Obsah

1. ÚVOD	9
2. TEORIE. DEFINICE KLÍČOVÝCH POJMŮ	12
2.1 ETNICKÁ SKUPINA, ETNIKUM	12
2.2 IDENTITA, ETNICKÁ IDENTITA	13
2.3 NÁHRADNÍ PÉČE O DÍTĚ	14
2.4 ROM, ROMSTVÍ X NEROM.....	14
2.5 NÁHRADNÍ X BIOLOGIČTÍ RODIČE	15
3. K HISTORII NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	16
3.1 HISTORICKÝ VÝVOJ NRP	16
3.1.1 <i>Historický vývoj osvojení neboli adopce</i>	16
3.1.2 <i>K historii pěstounské péče</i>	19
3.1.3 <i>Současná situace</i>	21
3.2 HISTORIE ROMSKÝCH DĚTÍ V NRP NA NAŠEM ÚZEMÍ.....	22
4. TYPY NÁHRADNÍ PÉČE O DÍTĚ	26
4.1 ÚSTAVNÍ PÉČE	26
4.2 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE.....	27
4.2.1 <i>Osvojení neboli adopce</i>	27
4.2.2 <i>Pěstounská péče</i>	29
4.2.3 <i>Poručenství, opatrovnictví, hostitelská péče</i>	32
5. PŘIJETÍ DÍTĚTE V RÁMCI RODINY.....	33
5.1 ROMSKÁ KOMUNITA	33
6. STANOVENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK A HYPOTÉZ.....	36
6.1 STANOVENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK.....	36
6.2 STANOVENÍ HYPOTÉZ.....	36
7. LITERÁRNÍ REŠERŠE.....	38
8. METODOLOGIE, PLÁN TERÉNNÍHO VÝZKUMU	41
8.1 POUŽITÁ METODOLOGIE	41
8.2 PLÁN TERÉNNÍHO VÝZKUMU.....	42
8.3 RESPONDENTI	43
8.3.1 <i>Zaměstnanci dětského domova v Krnsku</i>	43
8.3.2 <i>Odborní pracovníci ze Střediska náhradní rodinné péče</i>	44
8.3.3 <i>Rodiny s přijatými romskými dětmi</i>	44
9. STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE A PROJEKT NAŠE ROMSKÉ DÍTĚ	48
9.1 STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	48
9.2 PROJEKT NAŠE ROMSKÉ DÍTĚ.....	50
10. PĚSTOUNSKÉ A ADOPTIVNÍ RODINY	53
10.1 NÁHRADNÍ RODIČE TEORETICKY.....	53
10.2 NÁHRADNÍ RODIČE V PRAXI.....	54
10.2.1 <i>Motivace k přijetí dítěte</i>	54
10.2.2 <i>Jak rodiče vysvětlovali biologickým dětem přijetí „cizího“ dítěte?</i>	55
10.2.3 <i>Reakce širšího okolí i vlastní rodiny</i>	56
11. IDENTITA ROMSKÝCH DĚTÍ V PĚSTOUNSKÝCH A ADOPTIVNÍCH RODINÁCH.....	58
11.1 IDENTITA DĚTÍ V NRP	58
11.2 IDENTITA ROMSKÝCH DĚTÍ V NRP.....	59
11.2.1 <i>„Špatná“ dvojité versus vyžadovaná smíšená identita</i>	60
11.3 JAK BUDOVAL IDENTITU ROMSKÉHO DÍTĚTE VYRŮSTAJÍCÍHO V NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČI?	61

11.3.1 Naše dítě se liší – je třeba řešit jeho identitu?	63
11.3.2 Pravda o původu	64
11.3.3 Romská kultura jako běžná součást života rodin	66
11.3.4 Setkávání s rodinami s romskými dětmi v NRP, s Romy	68
11.3.5 Příprava na možné negativní reakce okolí	68
11.4 BIOLOGICKÁ RODINA – TABU NEBO OTEVŘENÉ TÉMA?	71
11.5 GENY, VOLÁNÍ HLASU KRVE – NESMYSL NEBO OPRÁVNĚNÁ OBAVA?	72
11.6 ZPĚTNÁ VAZBA NÁHRADNÍCH RODIČŮ NA SNRP	74
12. SHRNU TÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU A ZÁVĚR	76
13. POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE	80
14. PŘÍLOHY	85
PŘÍLOHA ČÍSLO 1: PŘEHLED TYPŮ NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	85
PŘÍLOHA Č. 2: ZÁKONY VZTAHUJÍCÍ SE K NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČI	86
PŘÍLOHA Č. 3: ORGANIZACE ZABÝVAJÍCÍ SE PROBLEMATIKOU NRP	88
PŘÍLOHA ČÍSLO 4: DŮVODY SNRP – PROČ DÍTĚ NEMÁ VYRŮSTAT V ÚSTAVNÍ PÉČI	89
PŘÍLOHA Č. 5: PRAKTICKÁ DOPORUČENÍ: JAK BUDO VAT IDENTITU DÍTĚTE	91
PŘÍLOHA Č. 6: ČÁST ROZHOVORU S RESPONDENTEM PRO UKÁZKU .... CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.	

1. Úvod

Integrace Romů do naší společnosti je v současné době velmi diskutovaným tématem. Řeší se stereotypně záporné postoje médií vůči romskému etniku, rasové útoky proti nim, rozebírá se otázka jejich národnostní identity. A právě problematiky identity Romů se bude týkat daná diplomová práce. Konkrétně se bude zabývat identitou romských dětí, které vyrůstají v majoritních náhradních rodinách. Daná problematika bude částečně navázána na Středisko náhradní rodinné péče a projekt *Naše romské dítě* (především získání respondentů).

Cílem této diplomové práce mělo původně být nahlédnutí do sebevnímání romských dětí v náhradní rodinné péči, pokus zjistit, čím se ony cítí být – zdali více Romem nebo členem majority či jestli je jejich identita vlastně dvojitá, popřípadě která z nich převažuje. Při výzkumu jsem se ale setkala s rodinami, jejichž romské děti byly ještě natolik malé, že by se s nimi o daném tématu dalo jen velice těžko hovořit. Snažit se z chování a reakcí dětí odhadnout, jak se vnitřně cítí, jestli vůbec řeší ve svých myšlenkách, proč se třeba vzhledově liší od ostatních dětí, proč je jejich maminka bílá, zatímco ony jsou černé, proč na ně ve školce/škole pokřikují „cigáne“, by bylo moc psychologické a na to si, upřímně řečeno, netroufám.

Zvolila jsem proto jiný přístup, a to skrze náhradní rodiče těchto dětí. V odborné literatuře vztahující se k instituci náhradní rodinné péče si každý takový rodič může přečíst, že budování identity dítěte, které nevyrostá ve své biologické rodině, obzvlášť pokud se do své náhradní rodiny dostalo v pozdějším věku (v tomto případě už předškolní věk), je obtížnější než pro „vlastní“ dítě, které ví od malička, kam patří.¹ Pokud náhradní rodina přijme dítě romského nebo prostě jiného etnického původu než je ona sama, musí dopředu počítat s tím, že budování identity takového dítěte bude ještě náročnější, a to především proto, že se bude potýkat s větším množstvím otazníků (viz předchozí odstavec: „Proč je maminka bílá, zatímco já jsem černý?“, „Proč mi spolužáci nadávají, že jsem Cikán?“ apod.). Výzkum bude tedy zpracován skrze náhradní rodiče – jak přistupují k problematice budování identity jejich přijatého dítěte/dětí, jakým způsobem dětem vysvětlují jejich „jinakost“, pokud to dělají, utužují v nich jejich romství -, „romipen“ a jakým způsobem?

---

¹ Srovnej: KOVAŘÍK, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*, KLIMEŠ, J. *Budování identity dítěte*, díla Z. Matějčka vztahující se k problematice NRP

Vzhledem k tomu, že skupina respondentů byla tvořena jen několika málo rodinami, práce určitě nemá ambice vymezit vzor obecně aplikovatelný a platný pro všechny náhradní rodiny, které přijaly děti s odlišným etnickým původem. Cílem práce je nahlédnout do problematiky romských či poloromských dětí v náhradní rodinné péči v konkrétních rodinách a zjistit, jak a jestli vůbec rodiny řeší identitu dětí, jak s ní pracují, jakým způsobem napomáhají k jejímu budování a jestli k tomu takto přistupovaly od začátku či byly k řešení otázky identity přijatých dětí donuceny nějakou konkrétní událostí.

Práce nemohla být striktně rozdělena na část teoretickou a praktickou. Pokud by tomu tak bylo, stala by se pro čtenáře zmatečnou kvůli navracení se v praktické části k informacím, které byly vysvětlovány v části úplně jiné. Kromě první části, ryze teoretické, tak jednotlivé kapitoly většinou obsahují teoretický úvod, na nějž navazují praktické poznatky z výzkumu.

První část práce se věnuje teoretickému vymezení pojmů stěžejních pro téma diplomové práce a vysvětlení, v jakém smyslu jsou zde tyto pojmy užívány. Následovat bude náhled do historického vývoje náhradní rodinné péče obecně i pokus zmapovat dějiny umíst'ování romských dětí do náhradních rodin, dále pak dělení a charakteristika jednotlivých typů náhradní péče.

Následující kapitola se týká organizační a teoretické stránky samotného výzkumu. Jedná se především o stanovení výzkumných otázek a hypotéz, přehled použité metodologie a plán terénního výzkumu.

V dalším oddílu následuje krátké seznámení se Střediskem náhradní rodinné péče (dále častěji SNRP nebo Středisko) a s jedním z projektů, které SNRP realizuje – s projektem *Naše romské dítě* určeným přímo pro rodiny s přijatými romskými dětmi. Budou zde zmíněny cíle Střediska i projektu a prostředky, jimiž chtějí pracovníci SNRP těchto cílů dosáhnout.

Následující část je jakousi doplňkovou podkapitolou k hlavnímu tématu výzkumu - věnuje se pěstounům a adoptivním rodičům jako takovým. Zejména tomu, co je vedlo k tomu, že přijali opuštěné dítě, zda pro ně bylo rozhodující, jestli bude přijaté dítě „bílé“ nebo jiného etnika.

Poté již přichází část, která se vztahuje přímo k romským dětem v NRP a k problematice budování jejich identity. Na počátku je teoreticky vymezeno, co si vlastně představit pod pojmem identita, s jakým zvláštní formou identity se může dítě v náhradní rodinné péči setkat a jaká je ta „žádaná“ identita u těchto dětí. Jednotlivé podkapitoly vztahující se k identitě romských dětí v NRP jsou prokládány praktickými poznatky získanými z terénního výzkumu mezi náhradními rodinami.

V poslední části práce budou shrnuty výsledky výzkumu, zodpovězeny výzkumné otázky a potvrzeny či vyvráceny hypotézy, jejichž stanovení předcházelo celému výzkumu, a zpracován závěr celé diplomové práce.

2. Teorie. Definice klíčových pojmů.

Následující část diplomové práce ve své první části obsahuje stručnou definici základních pojmů, které se vztahují k dané diplomové práci. Jedná se o pojmy jako etnická skupina neboli etnikum, náhradní rodinná péče, Rom nebo naopak Nerom a v neposlední řadě termín identita. Identita a práce s ní konkrétně v náhradní rodinné péči bude podrobněji zpracována níže.

2.1 Etnická skupina, etnikum

Definice etnika neboli etnické skupiny je zde zmíněna kvůli častému používání spojení „dítě odlišného etnického původu“ v této diplomové práci. Konkrétně se tedy jedná o děti romského či poloromského původu. Tyto termíny jsou zde užívány k označení dětí, jejichž biologičtí rodiče nebo alespoň jeden z nich patří do romského etnika a které vyrůstají v majoritních rodinách.

V sociologickém slovníku je etnická skupina neboli etnikum vymezena jako skupina jedinců, kteří se od jiných odlišují svou etnicitou neboli souhrnem faktorů kulturních, rasových, teritoriálních a jazykových, dále pak svou historií, sebepojetím, vědomím společného původu a také tím, že jsou jako etnicky odlišní vnímáni druhými.²

J. Bromlej tvrdí, že etnické skupiny se zakládají na sdílení primordiálního jádra (tzv. ethosu), které se dědí z generace na generaci. Etnická skupina je tedy podle něj společenství, které nevzniká z vůle lidí, ale v důsledku historického procesu.³ Oproti tomu Lozoviuk považuje etnicitu za produkt chtěný členy daného společenství. K procesu etnického vymezení podle něj dochází přisvojováním si specifických tradic, které slouží k vytýčení etnické hranice, jež je vedena vůči podobně strukturovaným skupinám.⁴ Václav Hubinger definuje etnickou skupinu jako souhrn lidí, kteří mají společnou etnicitu odlišnou od jiných analogických skupin, přičemž etnicitu vymezuje jako nástroj k diferenciaci lidstva na skupiny, jejichž vzájemná odlišnost a vnitřní homogenita jsou vyjádřeny kulturně.⁵

---

² Jandourek, J. Sociologický slovník, s. 76

³ Bromlej, J. V. *Ethnos a etnografia*. s. 35

⁴ Lozoviuk, P. *Evropská etnologie ve středoevropské perspektivě*. s. 44

⁵ Hubinger, V. Etnikum, In: Brouček, S. a kol: *Základní pojmy etnické teorie*, Český lid 1991, ročník 78, č. 4, s. 244

Výše řečené by se dalo shrnout do následujícího: etnická skupina je souhrn lidí, kteří v rámci skupiny sdílejí kulturně homogenní znaky, kterými se ale zároveň odlišují od ostatních kulturních skupin.

2.2 Identita, etnická identita

Stěžejním tématem této diplomové práce je *identita*. Co ale tenhle pojem vlastně znamená? Martin Paleček pro příklad v díle *Kulturní identita a její ohroženost* tvrdí, že pro identitu každého člověka je důležitá diference/negativita, tedy to, co jedince odlišuje od ostatních, a to mu umožňuje stávat se.⁶ Z psychologického hlediska pojem „identita“ definuje E. H. Erikson. Tento autor mluví o identitě ega jako o psychologickém mechanismu, který umožňuje jedinci udržet vnitřní totožnost a kontinuitu sebe a současně udržuje smysl pro totožnosti a kontinuitu jiných lidí.⁷ Sociolog Zygmunt Bauman spojuje identitu člověka s rolemi, které plní. Každý z nás plní v průběhu každého dne množství rolí, v jejichž rámci je ale přítomna pouze malá část našeho já, tedy naší identity.⁸

Obecně se ale dá říci, že identita je to, čím každý lidský jedinec je („já“), čím se cítí být, čeho je součástí, jaké jsou jeho životní role a čím se liší od ostatních. Aby mohl každý člověk „zdravě“ fungovat ve společnosti, ve které žije, je nutností, aby si vybudoval pevně zakotvenou identitu, což každému umožňuje uvědomovat si, kam patří, členem jakých skupin a kultur je, pro koho je důležitý.

Pojem identita je úzce spojen s termínem socializace, což je vývojový proces včlenění se člověka do společnosti, v jehož průběhu jedinec přijímá normy daného společenství, jeho řád, cítí se být jeho členem a spojuje s ním svou osobní identitu.⁹ Stejně tak budování identity je dlouhodobý proces, dalo by se říci celoživotní, i když v různých životních etapách je mu přikládána různá důležitost – někdy je prioritní (nejvýrazněji lidé řeší svou identitu v období dospívání), jindy naopak vytěsněný do pozadí.¹⁰

---

⁶ Paleček, M: *Kulturní identita a její ohroženost*, s. 6

⁷ Materiály ze seminářů k předmětu Teorie etnicity, FF Univerzity Pardubice, KSV, ZS 2007/2008, přednášející Mgr. Tereza Hyánková, Ph.D.

⁸ Roubal, O. Když se řekne identita [online] [cit.2008-06-15]. Dostupný z [www: http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=149&lst=115](http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=149&lst=115)

⁹ Matějček, Z: Pozitivní a negativní faktory v socializaci dítěte, In: *Podpora optimálního rozvoje dětí z prostředí minorit*, s. 65

¹⁰ Klimeš, J. *Budování identity dítěte*, s. 10

Pojem etnická identita potom označuje příslušnost jedince k určité skupině lidí. Existují dva základní přístupy k vnímání identity skupin, a to primordialistický a konstruktivistický. První jmenovaný směr tvrdí, že identita jedince a jeho příslušnost ke skupině se geneticky dědí, člověk se stává součástí skupiny narozením. Konstruktivismus neboli instrumentalismus předpokládá příslušnost jedince ve skupině na základě sebeidentifikace, tedy vlastní volby.¹¹

2.3 Náhradní péče o dítě

Náhradní výchovná péče je „*forma péče o děti, které nemohou být z nejrůznějších důvodů vychovávány ve vlastní rodině.*“¹² Náhradní péče o dítě se obecně dělí na dvě základní skupiny, a to na péči ústavní a tzv. náhradní rodinnou péči (dále častěji NRP).¹³ Jak se dá snadno odvodit z terminologie, ústavní péče o dítě je taková, kdy opuštěné nebo odebrané dítě vyrůstá v ústavu. Ústavní péče o dítě má několik různých forem. Jedná se o kojenecké ústavy, kam jsou umístěovány děti ve věku od 0 do 3 let, opuštěné děti starší tří let pak žijí v dětských domovech až po dosažení plnoletosti. Kromě těchto dvou zmíněných ústavních zařízení existují také diagnostické a výchovné ústavy, ústavy sociální péče a zvláštní dětská zařízení.¹⁴

„*Náhradní rodinná péče je forma péče o dítě, kdy je dítě vychováváno náhradními rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině.*“¹⁵ Tato forma péče o dítě se dále dělí na adopci neboli osvojení, pěstounskou péči (dále častěji PP), poručnictví a opatrovnictví.¹⁶

2.4 Rom, romství x Nerom

Není jednoduché definovat, kdo je to vlastně Rom. Pokud bychom se měli inspirovat v českém zákonodárství, potom je Rom každý příslušník romského národa.¹⁷ V tomto případě by ale za Romy byli považováni pouze ti jedinci, kteří se oficiálně hlásí

---

¹¹ Šavelková, L. Globalizace a původní, domorodí obyvatelé světa, In: Konflikt světů a svět konfliktů, s.228

¹² Současné formy péče o opuštěné děti [online] [cit.2009-05-02]. Dostupný z www:

<http://www.rozumacit.cz/nrp.html>

¹³ <http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=1211&tmplid=45>

¹⁴ Šulová, L. *Náhradní rodinná péče a její úskalí* [online] c 2002 – 2009 [cit.2009-04-10]. Dostupný z www:

<http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=1211&tmplid=45>

¹⁵ Matějček, Z. *Náhradní rodinná péče: Příručka pro odborníky, osvojitele a pěstouny*, s. 32

¹⁶ Matějček, Z. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 13

¹⁷ Sekyt, V. Romské tradice a jejich konfrontace se současností : Romství jako znevýhodňující faktor. In: Jakoubek, M., Hirt, T. (ed.) . *Romové : Kulturologické etudy : Etnopolitika, příbuzenství a sociální organizace*, s. 189

k romské národnosti. Toto vymezení je nedostačující už vzhledem k tomu, že podle posledního sčítání lidu, které proběhlo v roce 2001 (další má proběhnout v r. 2011) se k romské národnosti přihlásilo jen necelých 12 tisíc lidí žijících na území ČR.¹⁸

Viktor Sekyt definuje Romy jako osoby, které jsou nositeli svého romství, členy romské společnosti jsou za Romy uznávány a stejně tak majoritní společnost je za Romy považuje.¹⁹ Štěpán Moravec nabízí hned tři možnosti definování pojmu Rom. První vymezení nahlíží jako na Romy na ty, kteří jsou nositeli systému, který definujeme jako systém romské kultury, tedy určité zvyky, tradice, normy, způsoby sociální organizace atd. V rámci druhého náhledu je Romem ten, kdo se za něj považuje, kdo se cítí být Romem. Poslední možná definice je odvozena od vnějších znaků – Romem je tedy ten, kdo se vyznačuje určitými fyzickými znaky, které jeho okolí považuje za „typicky romské“.²⁰

Termín Rom nebo Polorom je v této práci užíván k označení dětí vyrůstajících v náhradních rodinách, jejichž biologičtí rodiče nebo alespoň jeden z nich, byli romského původu. Pojem romství potom slouží k označení všeho „typického“ pro romskou kulturu, tedy jednotlivých tradic, zvyků, norem a náhledů, které dohromady slouží Romům k vlastnímu ztotožnění se s romskou etnickou identitou.

V protikladu k označení „Rom“ je v této diplomové práci užíváno slovo Nerom neboli gádžo, což jsou označení, která používali sami respondenti. V této práci tedy slovo Nerom nebo gádžo slouží k označení jedince, který není členem romského společenství, ale patří do skupiny většinového obyvatelstva v České republice. K souhrnnému označení Čechů - Neromů jako většinové skupiny obyvatel žijících na území České republiky je v práci také užíván termín majoritní společnost.

2.5 Náhradní x biologičtí rodiče

K označení rodičů, kteří dítě zplodili, je v této práci užíván termín biologičtí nebo také původní rodiče. Rodina, která přijala do své péče opuštěné dítě, je potom označována jako rodina náhradní, v některých případech také jako nová.

---

¹⁸ ČSÚ [online] c 2009 [cit.2009-05-12]. Dostupný z [www: http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/kapitola/4132-05--3002](http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/kapitola/4132-05--3002)

¹⁹ Sekyt, V. Romské tradice a jejich konfrontace se současností : Romství jako znevýhodňující faktor. In: Jakoubek, M., Hirt, T. (ed.) . *Romové : Kulturologické etudy : Etnopolitika, příbuzenství a sociální organizace.*

²⁰ Moravec, Š. Nástin problému sociálního vyloučení romských populací. In Hirt, T., Jakoubek, M. (ed.) . *Romové v osidlech sociálního vyloučení*, s. 14 - 17

3. K historii náhradní rodinné péče

Tato kapitola diplomové práce nahlíží do problematiky náhradní rodinné péče, dotýká se historického vývoje péče o opuštěné děti v evropském prostředí i konkrétně na našem území od prvních zmínek v daleké minulosti až po současnost. Závěrečná část kapitoly se snaží zmapovat historii umístování romských dětí do náhradních rodin.

3.1 Historický vývoj NRP

3.1.1 Historický vývoj osvojení neboli adopce

„K přijímání opuštěných dětí do nových (náhradních) rodin docházelo již odedávna. Byla to běžná praxe v mnoha kulturách. Slovo adopce znamenalo původně „vyvoliti“, tedy děti byly svými novými rodiči vyvoleny. Dnes je tomu jinak – jsou to noví rodiče, kteří jsou pro opuštěné dítě vybíráni. Zájem dítěte má podle mezinárodní Úmluvy o právech dítěte, která je i pro náš stát závazná, přednost před zájmem rodičů.“²¹

Poprvé nabylo osvojení dítěte formu právního předpisu pravděpodobně ve Starém Římě již v době republiky. V tomto zákoně bylo vyjádřeno, že mezi přijatým dítětem a jeho osvojitelem vzniká vztah podobný vztahu mezi vlastním dítětem a jeho biologickými rodiči. Zákon ze Starého Říma se pak stal vzorem pro formulaci právních podmínek osvojení téměř ve všech pozdějších právních předpisech evropských zemí, a to po mnoho staletí.²²

Doba Starého Říma je první fází vývoje adopce v evropské společnosti. Charakteristickým rysem náhradní rodinné péče v této době bylo, že se soustředila do vyšších společenských kruhů a motivací bylo si jejím prostřednictvím zachovat kontinuitu rodového jména. Důvod k osvojení nebyl v té době tedy nijak orientovaný na dobro dítěte, šlo spíše naopak o věc „praktickou“ pro náhradní rodiče. Další vývoj osvojení je charakteristický postupnou humanizací.²³

---

²¹ Matějček: *Osvojení a pěstounská péče*, s. 12

²² Matějček, Zdeněk: *Náhradní rodinná péče: Příručka pro odborníky, osvojitele a pěstouny*, s. 16 - 17

²³ Matějček, Zdeněk: *Náhradní rodinná péče: Příručka pro odborníky, osvojitele a pěstouny*, s. 17

Druhá fáze vývoje osvojení spadá do období od středověku přes novověk až do konce 18. století, kdy v Evropě vládne křesťanské prostředí a dle ducha doby je důvodem k osvojení dovolání se milosrdenství pro bezprávné dítě. Ve skutečnosti ale opuštěné děti stále přijímá především šlechta. V případě, že si opuštěné dítě osvojí obecný lid, je hlavní motivací získání levné pracovní síly. V této fázi vývoje ale také vznikají první útulky pro opuštěné děti (první byl v evropském prostředí založen v roce 787 v Miláně). První sirotčince a nalezince v českých zemích vznikaly v době po třicetileté válce. V podobných ústavech se ale od počátku objevovaly problémy s vysokou úmrtností dětí a existenciální problémy, útulky žily jen z milodarů a dobročinných akcí.²⁴

Důležitou postavou v problematice opuštěných dětí byl v 18. století J. H. Pestalozzi (1746 – 1827), který zavrhoval ústavní péči o opuštěné děti a prosazoval důležitost výchovy v rodinném prostředí. Pestalozzi se zasloužil o výrazné změny v systému náhradní rodinné péče, a to především ve Francii, kde bylo v roce 1804 zavedeno osvojení (Code civil) a pěstounská péče. Opuštěné děti se tak po krátkém pobytu v ústavu dostávaly do náhradních rodin.²⁵

V následující fázi se stává zakládání nalezinců a sirotčinců²⁶ obecnou potřebou. Přetrvává problém s vysokou úmrtností zde umístěných dětí a tato situace se víceméně nemění až do 19. století. S příchodem romantismu dochází ke změně v rétorice, hlavní myšlenkou ve snahách o pomoc opuštěným dětem jsou nyní humanitní ideály, na rozdíl od dřívějších „praktických“ důvodů. Přesto jsou na konci 19. století nalezince přeplněné a zájemců o opuštěné děti je velmi málo.²⁷

Právní základy péče o opuštěné děti na našem území byly v té době upraveny v říšském obecním zákonu z roku 1862, č. 18 Řz, který ukládal obcím povinnost starat se o ty, kteří potřebovali pomoc z důvodu chudoby, nemohoucnosti, osíření nebo odložení.²⁸

Čtvrtá fáze spadá do období 1. republiky a je charakteristická nárůstem počtu sirotků, k čemuž dochází vždy po velkých válkách. Problematika opuštěných dětí se tak dostává do popředí zájmu veřejnosti i státní legislativy. Výsledkem zvýšeného zájmu v této době byl rozvoj pedagogiky, psychologie i dětského lékařství. Dá se říci, že se problematika

---

²⁴ Bubleová, V. Historický vývoj péče o opuštěné děti, In: *Náhradní rodinná péče*, 1/2000, s. 46

²⁵ Bubleová, V. Historický vývoj péče o opuštěné děti, In: *Náhradní rodinná péče*, 1/2000, s. 46

²⁶ v sirotčincích, na rozdíl od nalezinců, nejde jen o záchranu života dítěte, ale i jeho výchovu, jedná se tedy o institucionalizovanější formu ústavní péče, viz Bubleová, V. *Historický vývoj péče o opuštěné děti*, In: *Náhradní rodinná péče*, 1/2000

²⁷ Matějček, Z. *Náhradní rodinná péče: Příručka pro odborníky, osvojitele a pěstouny*, s. 18 - 19

²⁸ Bubleová, V. Historický vývoj péče o opuštěné děti, In: *Náhradní rodinná péče*, 1/2000, s. 46

NRP posouvá od dobročinnosti, která je často poznamenána sentimentalitou, k odborným silám.²⁹

Již před obdobím 1. republiky v českých zemích vznikaly při jednotlivých okresech dobrovolné organizace, které se staraly o opuštěné děti – *Okresní komise pro péči o mládež*, které se později společně s úředními orgány starajícími se o blaho dětí a mládeže staly základem sociální péče o ohrožené děti u nás. Mimo těchto orgánů byla ale ještě počátkem dvacátého století péče o opuštěné děti odkázána na charitativní činnost, která byla zajišťována především náboženskými organizacemi a dobrovolnými spolky. V polovině května roku 1908 byla založena *Česká zemská komise pro péči o mládež*, jejímž hlavním úkolem byla podpora a koordinace činnosti *Okresních komisí péče o mládež*, zároveň ale zřizovala ústavy pro děti, které zůstaly bez rodiny. Po vyhlášení samostatného Československa byla *Zemská komise* přejmenována na *Zemské ústředí péče o mládež* a hlavní náplní její práce byla terénní práce, jejímž cílem bylo odhalení sociálních případů a nalezení co nejvhodnějšího způsobu řešení.³⁰

Co se týká způsobů péče o opuštěné děti v době 1. republiky, již od roku 1910 fungovala u nás instituce hromadného poručení ohrožených dětí. Zároveň ale fungovaly dětské domovy, které byly v té době pouze přechodnými zařízeními. Děti tu měly strávit co nejméně času, naopak měly být co nejrychleji umístěny do náhradního rodinného prostředí, které bylo tenkrát odborníky v oblasti péče o opuštěné děti považováno za nejlepší pro zdravý vývoj dítěte. Po krátkodobém pobytu v dětském domově se dítě co nejdříve vracelo buď do původní rodiny, pokud se tamější poměry urovnaly, nebo se pro ně našla co nejvhodnější náhradní rodina.³¹ Další formou péče byla péče pěstounská, té se ale bude dotýkat až následující část práce.

Poslední vývojovou fází je období po 2. světové válce, které je charakteristické radikální změnou v systému náhradní rodinné péče a krokem zpět k péči ústavní.³² Byl zlikvidován systém péče o opuštěné děti, který byl postupně budován za doby 1. republiky, charitativní činnost byla zrušena, veškerá péče o děti byla zestátněna, byla přijata koncepce výchovy opuštěných dětí ve velkých kolektivních zařízeních, které

---

²⁹ Matějček, Z. *Náhradní rodinná péče: Příručka pro odborníky, osvojitele a pěstouny*, s. 20

³⁰ Bubleová, V. Historický vývoj péče o opuštěné děti, In: *Náhradní rodinná péče*, 1/2000, s. 47

³¹ Bubleová, V. Historický vývoj péče o opuštěné děti, In: *Náhradní rodinná péče*, 1/2000, s. 49

³² Matějček, Z. *Náhradní rodinná péče: Příručka pro odborníky, osvojitele a pěstouny*, s.21

byly rozděleny podle věku dětí, přičemž docházelo k rozdělování sourozenců a celkově se nebraly ohledy na psychické potřeby dítěte.³³

Situace zůstala stejná až do šedesátých let, kdy mohli odborníci poprvé podrobit systém o opuštěné děti kritice. Zjistilo se, že pobyt a vývoj dětí v ústavních zařízeních má nepříznivé účinky na psychiku dětí, často vede k psychickým deprivacím, způsobuje patologické projevy chování, psychomotorickou deprivaci, častou nemocnost apod.³⁴

První pozitivní výsledky snah odborníků o změnu stávajícího systému náhradní péče o dítě byl zákon o osvojení z roku 1957 a novela zákona 15/1958Sb. „o změně předpisů o osvojení“, v níž byly zavedeny dva druhy osvojení, které se zachovaly dodnes. Jedná se o osvojení za určitých okolností zrušitelné (neboli také osvojení prosté nebo prvního stupně) a o osvojení nezrušitelné (také osvojení druhého stupně), při němž jsou vytvořeny vztahy právně totožné se vztahy mezi pokrevně příbuznými rodiči a dětmi, zároveň přestávají existovat vztahy k biologické rodině.³⁵

Velmi důležitý je zákon „o rodině“ 94/1963Sb, v jehož rámci dochází k definitivnímu přenesení těžiště zájmu z adoptivních rodičů na adoptované dítě. Zákon o rodině je ve znění pozdějších předpisů platný dodnes.³⁶

Vydáním zákona 50/1973 Sb. „o pěstounské péči“ byly legalizovány všechny typy výchovné péče kromě SOS dětských vesniček, které byly zrušeny. Později začaly vesničky sloužit jako zvláštní zařízení pro výkon skupinové pěstounské péče (viz níže).³⁷

3.1.2 K historii pěstounské péče

Předchůdcem dnešní pěstounské péče tak, jak ji známe, byla nejspíše instituce placených kojných, opatrovnic a chův, která byla běžnou součástí života společnosti již v městských řeckých státech a ve starověkém Římě. I ve středověku byly kojné a chůvy běžnými členy služebnictva v zámožnějších rodinách. V této době bylo také častou praxí svěřeni dítěte přibližně na dva roky kojné na venkov.³⁸

---

³³ Bubleová, V. Historický vývoj péče o opuštěné děti, In: *Náhradní rodinná péče*, 1/2000, s. 50

³⁴ Bubleová, V. Historický vývoj péče o opuštěné děti, In: *Náhradní rodinná péče*, 1/2000, s. 51

³⁵ Matějček, Z. *Náhradní rodinná péče: Příručka pro odborníky, osvojitele a pěstouny*, s. 22 - 23

³⁶ Matějček, Z. *Náhradní rodinná péče: Příručka pro odborníky, osvojitele a pěstouny*, s. 23

³⁷ Bubleová, V. Historický vývoj péče o opuštěné děti, In: *Náhradní rodinná péče*, 1/2000, s. 51

³⁸ Matějček, Z. *Náhradní rodinná péče: Příručka pro odborníky, osvojitele a pěstouny*, s. 25 - 26

Situace zůstává stejná až do konce 18. století, kdy docházelo k hromadnému zřizování nalezinců. V období druhé poloviny 19. století stále existují placené chůvy a kojné, které jsou ale v té době již oficiálně nazývané pěstounkami. Služeb pěstounek začíná využívat i stát, který k nim posílá děti z nalezinců. Funkce kojných tak plynule přechází v pěstounskou péči placenou z peněz přidělených *Zemským fondem* nalezinci, ze kterého bylo dítě ke kojné posláno. V šesti letech musí být děti vráceny do nalezinců, pokud tedy pěstouni netrvají na ponechání si dítěte v péči, nyní ale již bez finanční odměny. Při odloučení dětí od pěstounek, u kterých žily většinu svého dosavadního života, a při změně prostředí, na které byly děti zvyklé, samozřejmě dochází k jejich častým deprivacím.³⁹

V období 1. republiky se pěstounská péče dělila na čtyři typy. První z nich byla pěstounská péče nalezenecká, která se vyznačovala tím, že po krátkém pobytu v ústavu bylo dítě svěřeno do pěstounské péče cizím osobám za určenou peněžní odměnu. V určitém věku (původně 6 let, později 10, ale i 16 let) muselo být dítě navráceno nalezinci. Druhým typem pěstounské péče byla péče tzv. vytvářená, která byla kontrolována *Okresními péčemi o mládež*, jejichž snahou bylo najít pro děti spolehlivé pěstouny. Třetí uplatňovaná forma pěstounské péče byla uskutečňována v rodinných koloniích, kdy sociální pracovnice našly ve své obci či okrese několik vhodných rodin, kterým byly děti svěřeny. Díky tomu, že rodiny žily v těsném sousedství, nebylo pro sociální pracovnice obtížné je pravidelně kontrolovat a pomáhat jim při výchově dětí. Tato myšlenka vznikla počátkem 20. století na Moravě a rychle se rozšířila také do Čech. Posledním typem pěstounské péče bylo svěřování dětí na výchovu osobám, se kterými se dohodli biologičtí rodiče soukromě, bez soudního jednání. Tato praxe postupně přecházela do svěřování dětí jejich prarodičům nebo jiným příbuzným.⁴⁰

Po 2. světové válce došlo stejně jako v případě adopce i u pěstounské péče k výrazným změnám a stejně jako u osvojení se jednalo o změny negativní. V roce 1953 byla pěstounská péče ve všech formách, kromě příbuzenské, zrušena. Stávající situace zůstala beze změn dalších 23 let.⁴¹

---

³⁹ Matějček, Z. *Náhradní rodinná péče: Příručka pro odborníky, osvojitele a pěstouny*, s. 26 - 28

⁴⁰ Bubleová, V. Historický vývoj péče o opuštěné děti, In: *Náhradní rodinná péče*, 1/2000, s. 49 - 50

⁴¹ Matějček, Z. *Náhradní rodinná péče: Příručka pro odborníky, osvojitele a pěstouny*, s. 30

3.1.3 Současná situace

V roce 2002 bylo v České republice přibližně jedno procento dětí, které z nějakých důvodů nemohly vyrůstat ve vlastní rodině. Jedná se o číslo přibližně 20 tisíc dětí, z nichž pouze dvě procenta jsou úplní sirotci, zbylých 98 % ale vlastní biologickou rodinu má.⁴²

Odborníci dnes prosazují snížení počtu dětí, které vyrůstají v ústavní péči, a pokud už musejí v ústavu nějakou dobu strávit, snaží se docílit toho, aby doba jejich pobytu zde byla eliminována na minimum. Jak zmiňuje psycholog Jan Černý, umístění dětí do ústavního prostředí bývá v naprosté většině případů krokem ke zlepšení jejich současné situace, kdy jsou např. vystaveni týrání vlastními rodiči. Zároveň by ale tento stav nikdy neměl být brán jako definitivní, protože v případě, že bude dítě vyrůstat v jakémkoli ústavním zařízení až do dospělosti, bude jeho život poznamenán absencí domova. Dítě by se tak buď mělo vrátit do biologické rodiny, pokud se v té lepší situaci, nebo by pro něj měla být nalezena co nejvhodnější náhradní rodina.⁴³ Jak upozorňuje Prof. MUDr. Jiří Dunovský: „(...) každé byt' relativně krátké neuspokojení potřeb dítěte je závažná újma v jeho životě a vývoji, obtížně léčitelná, je-li ji možno vůbec odstranit.“⁴⁴

Navzdory snahám o zlepšení situace opuštěných dětí a o zefektivnění systému péče o ně počet dětí v ústavěch neklesá, přestože je registrován výrazný počet zájemců o adopci a pěstounskou péči. Na vině by mohla být byrokracie, která znemožňuje rychlé vyřízení umístění dítěte do náhradní rodiny.⁴⁵

V současné době jsou kromě státních ústavů zřizována i různá zařízení, která poskytují okamžitou pomoc opuštěným dětem a vytvářejí alternativní formy péče o děti a mládež. V oblasti náhradní rodinné péče vzniká i nezanedbatelný počet různých dobrovolnických organizací, společensko prospěšných sdružení, nadací vázaných na církev a společenství s různým specifickým zaměřením ve prospěch dítěte (jedná se např. o děti romské, děti drogově závislých matek, rodičů alkoholiků, děti v utečeneckých táborech, děti neovládající jazyk majoritní společnosti atd.).⁴⁶

⁴² Matějček, Z. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 31

⁴³ Černý, J., Černý, D. Proč by děti neměly žít v dětských domovech, In: *Děti a my* 3/2006, s. 41

⁴⁴ Dunovský, J. Význam rodiny a její úloha ve výchově dětí, In: *Náhradní rodinná péče* 1/2003, s. 15 -17

⁴⁵ Černý, J., Černý, D. Proč by děti neměly žít v dětských domovech, In: *Děti a my* 3/2006, s. 41

⁴⁶ ŠULOVÁ, Lenka. Náhradní rodinná péče a její úskalí [online] c 2002 – 2009 [cit.2009-04-10]. Dostupný z www: <http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=1211&tmplid=45>

Podle Věduny Bubleové, ředitelky Střediska NRP a členky Českého helsinského výboru v oblasti práv dětí a náhradní péče o děti, má v současnosti systém náhradní rodinné péče předpoklady na znovuoobrození a zavedení moderního systému péče o opuštěné děti, jehož základy v našem prostředí byly položeny v době před 2. světovou válkou. Odborníci se mohou opřít nejen o „vlastní“ zkušenosti z této doby (myšleno vlastní ve smyslu lokální), ale i o vědecké a praktické zkušenosti zemí s vyspělou úrovní této péče.⁴⁷

3.2 Historie romských dětí v NRP na našem území

Historie romských dětí umístovaných do náhradní rodinné péče spadá pravděpodobně do doby 18. století. Vlastně se kryje s dějinami asimilační politiky, jejímž cílem byla prostřednictvím násilného odebírání romských dětí z rodin jejich převýchova rodinami majoritními. Je ale nutné podotknout, že šlo o prostředek z tehdejšího zorného úhlu pohledu velice humánní. Většina evropských států totiž v té době v lepším případě vyháněla, v horším potom vyvražďovala celé romské rodiny. Asimilační politika tedy, přestože bojovala proti přežití romských kulturních vzorců, znamenala značné zlepšení existenciálních podmínek pro romské komunity.

Prvním historickým mezníkem byla asimilační politika Marie Terezie, která v zákonu z roku 1761 tehdejším Cikánům zakázala kočovný způsob života a nařídila jejich usazování. V dekretu z roku 1767 už přímo nařídila asimilaci Romů v Uhrách, přičemž toho chtěla dosáhnout i tak, že násilím odebírala děti z romských rodin a dávala je na „převýchovu“ do rodin neromských, kde se měly naučit řemeslné či zemědělské práci. Toto nařízení mělo být platné pro nemanželské děti mezi sedmým a dvanáctým rokem věku a mělo se jednat o děti párů formálně nesezdaných. Problémem ale je, že takových byla v romském společenství naprostá většina, protože Romové jen výjimečně absolvovali formální sňatek typický pro majoritní společnost. Pro uznání manželství jim stačilo absolvování tradičního romského obřadu zásnub.⁴⁸

Panovnice ještě přitvrdila v nařízeních z roku 1773, v nichž bylo uvedeno, že děti by měly být z romských rodin nejen odnímány, ale mělo by být také zamezeno jejich setkávání s biologickými rodiči.⁴⁹

---

⁴⁷ Bubleová, V. Historický vývoj péče o opuštěné děti, In: *Náhradní rodinná péče*, 1/2000, s. 51

⁴⁸ Horváthová, J. *Kapitoly z dějin Romů*, s. 39

⁴⁹ Nečas, C. *Historický kalendář*, s. 31

Přestože nařízení Marie Terezie vedla k asimilační politice uplatňované vůči Romům, Jana Horváthová upozorňuje, že šlo i tak o pokrok oproti dřívější situaci, kdy se panovníci snažili Romy vyhladit.⁵⁰

I další vývoj umístování romských dětí do náhradních rodin měl asimilační podtext. Vše probíhalo s cílem vytrhnout dítě z jeho původního prostředí, které bylo z pohledu majoritní společnosti vnímáno jako neblahé, a umístit ho do náhradní rodiny, která mu měla zajistit dosažení vzdělání a toho, aby z něj vyrostl „užitečný“ člověk. Právně byl tento postup rozpracován v zákonu č. 117/27 Sb. z 15.7.1927, o potulných Cikánech. Romských dětí se týká paragraf 12 tohoto zákona, v němž je mimo jiné uvedeno následující:

(1) Děti mladší 14ti let mohou býti potulným cikánům odňaty, když tito nemohou pro svůj potulný způsob života o ně náležitě pečovati a zvláště jim dáti potřebnou výchovu. V každém případě lze jim odníti děti cizí.

(2) Děti cikánům odňaté buďtež dodány do péče řádných rodin nebo vychovávacích ústavů, v nichž by bylo postaráno nejen o jejich náležitou výchovu, nýbrž i o vhodnou přípravu pro praktický život. V ústavech takových budou děti podrženy tak dlouho, pokud je toho třeba, nejdéle do dokonaného 16. roku.

(3) Vychovávacímu ústavu přísluší nad dětmi těmi všechna práva, která náležejí jinak rodičům nebo poručníkům. Byl-li dítěti ustanoven před odevzdáním do ústavu poručník, nebude vykonávati svého úřadu po dobu, po kterou je dítě zadrženo v ústavě.

(4) O odnětí dětí potulným cikánům a odevzdání jich do vychovávacího ústavu rozhoduje na oznámení politického úřadu I. stolice poručenský (opatrovnický) soud, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi poručenský (sirotčí) úřad I. stolice. O řízení před těmito soudy (úřady) platí všeobecné ustanovení o řízení před poručenskými (opatrovnickými) soudy a poručenskými (sirotčími) úřady.⁵¹

---

⁵⁰ Horváthová, J. *Kapitoly z dějin Romů*, s. 39

⁵¹ Zákon o potulných Cikánech [online] c 2009 [cit.2009-04-15]. Dostupný z [www: http://www.senat.cz/zajimavosti/tisky/2vo/tisky/T0415_01.htm](http://www.senat.cz/zajimavosti/tisky/2vo/tisky/T0415_01.htm)

Situace od poloviny dvacátého století se v mnohém nelišila. Především období od padesátých do sedmdesátých let bylo poznamenáno snahou o asimilaci romského obyvatelstva provázenou i institucionálními opatřeními v péči o romské děti.⁵² Ve směrnici o výchově a vyučování romských dětí vydané Ministerstvem školství a kultury 30. 9. 1958 se mimo jiné mluvilo o umístování romských dětí do mateřských škol a družin mládeže, případně do dětských domovů.⁵³ Dále tedy v praxi probíhalo násilné odebírání dětí z romských rodin, jako příčina byla často uvedena špatná materiální situace v rodině nebo nevhodné hygienické podmínky, na funkčnost rodiny se nebral ohled. Výjimkou v této době nebyla ani nucená sterilizace romských žen.⁵⁴ Oproti první polovině dvacátého století se vlastně situace ještě zhoršila – děti nebyly umístovány do rodin, ale do ústavní péče.

Při mapování historie romských dětí vyrůstajících v náhradní rodinné péči v majoritních rodinách je zřetelné, že jde v podstatě o mapování historie politiky usilující o asimilaci romského obyvatelstva, o snahu vymítit vše, co je majoritním obyvatelstvem považováno za typicky romské. Zásahem do tradičního romského způsobu života, (hned v počátku např. zákaz kočování) došlo i k narušení tradičních romských hodnot. Romům bylo zakázáno žít tak, jak byli po generace zvyklí, byly jim odebírány děti, které jsou v tradičním romském pojetí vnímány jako nejvyšší hodnota, protože právě na potomstvu závisí přežití rodu.⁵⁵ Romské děti odebrané ze svého přirozeného prostředí a umístěné do ústavů byly odtrženy od všeho, na co byly zvyklé.

Dřívější neuvážené svěřování romských dětí do ústavní péče má své následky až do současnosti. Zřetelně je to viditelné na stále ještě vysokém procentu romských dětí vychovávaných v kojeneckých ústavech a dětských domovech. Martina Vančáková mluví v souvislosti s touto skutečností o tzv. sociální dědičnosti defektu neschopnosti vychovat vlastní potomky. Romské děti umístěné v ústavech jsou totiž velmi často potomky romských žen a dívek, které byly samy vychovány mimo vlastní rodinu a nejsou tak schopné starat se o své děti – chybí jim totiž příklad, přirozený model rodiny.⁵⁶

---

⁵² Kolektiv autorů: *Romské děti mimo vlastní rodinu*, s. 12

⁵³ Nečas, C. *Historický kalendář*, s. 80

⁵⁴ Kolektiv autorů. *Romské děti mimo vlastní rodinu*, s. 12

⁵⁵ Stolařová, J. *Romské děti v náhradní péči*, s. 8

⁵⁶ Kolektiv autorů. *Romské děti mimo vlastní rodinu*, s. 12

Děti romské, které jsou ale vychované majoritními náhradními rodiči, se ocitají mezi dvěma světy – romským a majoritním, do žádného z nich ale úplně nepatří. Vzhledem k fyzické odlišnosti jsou odmítány některými členy majoritního obyvatelstva, romskou komunitou jsou na druhou stranu odmítány proto, že byly vychovány po vzoru majoritních tradic a zvyků.⁵⁷

---

⁵⁷ viz např. Vančáková, M. *Romské dítě v náhradní rodině*, Klimeš, J. *Budování identity dítěte*

4. Typy náhradní péče o dítě

4.1 Ústavní péče

Problematika ústavní péče spadá v České republice pod správu tří ústředních orgánů státní správy, a to pod Ministerstvo zdravotnictví ČR, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR a Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. To, že je jedna oblast spravována třemi různými orgány, může ale vést k vytvoření nejasností, který orgán má jakou kompetenci, pod který orgán jaká dílčí část problematiky náhradní rodinné péče spadá, za jaké konkrétní případy je ten který orgán státní správy zodpovědný.⁵⁸ Proto systém náhradní rodinné péče u nás volá po změně a jeho centralizaci pod správu jednoho orgánu.⁵⁹

V současné době dochází k prosazování výchovy opuštěného dítěte v rodinném prostředí, ústavní prostředí je naopak zavrhováno jako dítěti škodlivé. Problémy, se kterými se dítě setkává v případě, že vyrůstá v ústavní péči, se vztahují především k nemožnosti vyvinutí citové vazby a naučení se běžnému rodinnému životu. V ústavu nemá možnost vytvořit si silnou citovou vazbu na jednoho případně dva lidi (jako v případě rodičů), protože se pracovníci nemohou věnovat každému dítěti tak, jak by bylo potřeba, navíc se v péči o děti často střídají. Dítě vyrůstající v dětském domově si také nemůže „vžít“ vzor rodinného života. Mezi hlavní negativní důsledky života v ústavu patří, že děti poté:

- nejsou schopni integrovat se bez problémů do společnosti,
- mají velké problémy při plnění své rodičovské role, jejich děti často končí v ústavní výchově nebo jsou zanedbávány či týrány,
- nejsou schopni navazovat trvalé a kvalitní mezilidské vztahy,
- dosahují nižšího vzdělání, než umožňuje jejich vrozená inteligence,
- vykazují vysokou míru kriminality (muži až 54 % - viz výzkum prof. Matějčka),
- dle výzkumu prof. Koluchové až čtvrtina dětí umístěných v ústavech sociální péče jako nevzdělavatelné se tam dostala v důsledku nerozpoznané ústavní deprivace - v

⁵⁸ Šulová, L. *Náhradní rodinná péče a její úskalí* [online] c 2002 – 2009 [cit.2009-04-10]. Dostupný z [www: http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=1211&tmplid=45](http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=1211&tmplid=45)

⁵⁹ z přednášky Mgr. Martiny Vančákové: *Identita romského dítěte v NRP*, Hradec Králové, 10.2.2009

podnětném rodinném prostředí by tyto děti byly schopny absolvovat nejen zvláštní, ale někdy i základní a střední školu.⁶⁰

Pokud se týká zastoupení romských dětí v ústavní péči, tvoří přibližně 30 – 60% (ve výchovných ústavech dokonce až 90%), přestože v celkové dětské populaci v České republice jich jsou jen asi 4%.⁶¹ Na základě vlastního výzkumu je možné procento zastoupení romských dětí v ústavní péči potvrdit. V dětském domově, kde částečně výzkum probíhal, tvořily přibližně třetinu.

4.2 Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinná péče má optimálním způsobem zajistit potřeby dětí, které z nějakých důvodů nevyrostají ve vlastní biologické rodině, u dětí opuštěných, nalezených, osiřelých a nechtěných.⁶² Co se týká oblasti péče o opuštěné dítě v náhradní rodině, existují dva základní typy, a to adopce neboli osvojení a pěstounská péče. Adopce se dále dělí na zrušitelnou a nezrušitelnou, dvě základní podoby pěstounské péče jsou skupinová a individuální. Zvláštní formou náhradní rodinné péče je opatrovnictví a poručenství.⁶³

4.2.1 Osvojení neboli adopce

Při osvojení přijímají ve většině případů manželé, méně často pak jednotlivci opuštěné dítě za vlastní, včetně toho, že na sebe přejímají stejná práva a povinnosti vůči dítěti, které k němu původně měli jeho biologičtí rodiče. Jedná se především o povinnost pečovat o zdraví dítěte, o jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, a v neposlední řadě mají povinnost dítě zastupovat. Ve stejném okamžiku zanikají veškerá práva a povinnosti, které k dítěti měla jeho pokrevní rodina. Po přijetí do náhradní rodiny získává dítě příjmení svých nových rodičů, zároveň se ze zákona stávají vztahy mezi příbuznými osvojitelů a přijatým dítětem vztahy příbuzenskými.⁶⁴

---

⁶⁰Ústavní výchova [online] [cit.2009-04-28]. Dostupný z www:

<http://www.fod.cz/stranky/klokanepek/pece.htm>

⁶¹ Matějček, Z. *Náhradní rodinná péče: Příručka pro odborníky, osvojitele a pěstouny*, s. 41

⁶² Náhradní rodinná péče [online] c 2009 [cit.2009-05-02]. Dostupný z www:

https://www.zdravcentra.cz/cps/rde/xchg/zc/xsl/3141_3393.html

⁶³ Matějček, Z.: *Osvojení a pěstounská péče*, s. 13

⁶⁴ Matějček, Z.: *Osvojení a pěstounská péče*, s. 14

Rodiče, kteří usilují o osvojení, musejí nejdříve projít podrobnými psychologickými testy, po jejichž úspěšném absolvování jsou pak zapsáni do seznamu zájemců o adopci opuštěného dítěte. V případě, že jsou vybráni jako vhodní rodiče pro některé z opuštěných dětí, nastává fáze seznamování se s dítětem. Před samotným osvojením, o němž rozhoduje soud, musí proběhnout alespoň tři měsíce tzv. předadopční péče, v jejímž průběhu pečují potenciální náhradní rodiče o dítě na vlastní náklady. Osvojit lze pouze dítě nezletilé a právně volné, přičemž mezi dítětem a osvojitelem musí být přiměřený věkový rozdíl. Osvojitelé se mohou stát fyzické osoby, které svým způsobem života zaručují, že osvojení dítěte bude k jeho prospěchu.⁶⁵

Právně volným se dítě stává v momentě, kdy jeho biologičtí rodiče podepíší souhlas s osvojením před soudem nebo před příslušným orgánem sociálně právní ochrany dětí. Může se tak stát nejdříve 6 týdnů po narození dítěte. Jsou ale i případy, kdy souhlas biologických rodičů není třeba. Jedná se o situace, kdy pokrevní rodiče neprojeví o dítě opravdový zájem po dobu 6 měsíců nebo žádný zájem po dobu dvou měsíců po jeho narození.⁶⁶

Pokud hovoříme o osvojení, je nutné rozlišit dvě jeho základní formy, a to osvojení zrušitelné a osvojení nezrušitelné. Právně je adopce zpracována v §63 - §73, osvojení nezrušitelné pak v §74 - §77 zákona číslo 94/1963Sb. o rodině ve znění pozdějších předpisů (konkrétněji viz přílohy).⁶⁷

Osvojení zrušitelné nazývané také osvojení prvního stupně nebo prosté je takové, které se dá v mimořádných případech soudně zrušit, a to jak na žádost osvojitelů, tak na žádost osvojeného. V případě zrušitelného osvojení je dítěti vystaven rodný list s příjmením osvojitelů, zároveň tu ale jako rodiče zůstávají zapsáni rodiče biologičtí.⁶⁸ Dítě do jednoho roku věku lze osvojit jen zrušitelnou adopcí, která se po dosažení jednoho roku dítěte může změnit v adopcí nezrušitelnou.⁶⁹

Osvojení druhého stupně neboli osvojení nezrušitelné je zvláštní tím, že při něm soud na návrh osvojitele rozhodne o zapsání osvojitelů do matriky místo biologických rodičů

---

⁶⁵ Bubleová, V., et al. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*, s. 6

⁶⁶ Náhradní rodinná péče [online] c 2009 [cit.2009-05-02]. Dostupný z [www: www.zdravcentra.cz/cps/rde/xchg/zc/xsl/3141_3393.html](http://www.zdravcentra.cz/cps/rde/xchg/zc/xsl/3141_3393.html)

⁶⁷ Matějček, Z.: *Osvojení a pěstounská péče*, s. 14

⁶⁸ Náhradní rodinná péče [online] c 2009 [cit.2009-05-02]. Dostupný z [www: www.zdravcentra.cz/cps/rde/xchg/zc/xsl/3141_3393.html](http://www.zdravcentra.cz/cps/rde/xchg/zc/xsl/3141_3393.html)

⁶⁹ Matějček, Z.: *Osvojení a pěstounská péče*, s. 15

osvojeného dítěte. Osvojitelé jsou pak zapsáni jako rodiče i v rodném listě dítěte, přičemž biologičtí rodiče už tu zmíněni nejsou. Tuto formu osvojení nelze zrušit.⁷⁰

Speciální formou adopce je adopce mezinárodní neboli osvojení dětí do ciziny nebo naopak z ciziny náhradní rodinou v České republice. Mezinárodní osvojení je vhodným řešením v momentě, kdy se pro dítě nedaří najít vhodnou náhradní rodinu v zemi, kde se narodilo. Mezinárodní osvojení je právně upraveno v Úmluvě o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, kterou vypracovala a přijala Haagská konference mezinárodního práva soukromého ze dne 29. 5. 1993 a která v ČR vstoupila v platnost dne 1. 6. 2000, a v zákonu číslo 359/1999 Sb. ve znění pozdějších předpisů, o sociálně právní ochraně dětí.⁷¹

4.2.2 Pěstounská péče

Pěstounská péče byla zavedena zákonem 50/1973 Sb. Jedná se o státem garantovanou a kontrolovanou formu náhradní rodinné péče, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přeměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali.⁷²

Kromě odměny pro pěstouna dostává rodina měsíční příspěvek na úhradu potřeb dítěte, jenž odpovídá životnímu minimu, přičemž se výška příspěvku odvíjí také od věku dítěte a jeho případného postižení.⁷³

Svazek pěstounů s dítětem je podstatně volnější než je tomu v případě adopce. O svěřeni dítěte do pěstounské péče rozhoduje soud, přičemž pokud je dítě dostatečně staré, aby mohlo posoudit, zdali je pro něj pěstounská péče vhodným řešením, mělo by mít prostor se k tomuto vyjádřit. I v případě pěstounské péče probíhá tříměsíční, tentokrát předpěstounské období, po němž je tento svazek sledován sociální pracovníci. Teprve po uplynutí tohoto časového úseku je možné podat návrh k soudnímu jednání o svěřeni dítěte.⁷⁴ Pokud soud rozhodne, že svěřeni dítěte daným pěstounům mu bude ku prospěchu, pěstouni od toho okamžiku mají právo rozhodovat o běžných věcech týkajících se dítěte, nevytváří se ale tímto krokem mezi nimi příbuzenský vztah. Dítěti stále zůstává příjmení

---

⁷⁰ Bubleová, V., et al. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*, s. 6

⁷¹ Matějček, Z. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 15

⁷² Matějček, Z. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 16

⁷³ POPELA, Libor. Pěstounská péče je tvrdá práce [online] c 1999 - 2009 [cit.2009-05-02]. Dostupný z www.rodina.cz/clanek5703.htm

⁷⁴ Náhradní rodinná péče [online] c 2009 [cit.2009-05-02]. Dostupný z www.zdravcentra.cz/cps/rde/xchg/zc/xsl/3141_3393.html

jeho biologických rodičů (později je ale možno zažádat na matrice o jeho změnu)⁷⁵, kteří jsou stále i jeho zákonnými zástupci rozhodujícími o nejdůležitějších otázkách života dítěte, pokud nejsou zbaveni rodičovských práv. Svěření do pěstounské péče automaticky neznamená, že by se dítě nemohlo scházet s biologickými rodiči. V případě, že by ale setkání s nimi měla být problematická, může soud omezit rozsah práv biologických rodičů k dítěti.⁷⁶

Stejně tak, jak soud rozhoduje o svěření dítěte do pěstounské péče, může rozhodnout i o jejím zrušení, děje se tak ale jedině ze závažných důvodů. V jiném případě končí pěstounská péče přirozeně v momentě, kdy dítě dosáhne plnoletosti, tedy 18 let. Pokud studuje, může se pěstounská péče protáhnout až do šestadvaceti let jeho věku.

Do pěstounské péče může být dítě svěřeno buď fyzické osobě nebo do společné pěstounské péče manželů, ti musí však být schopni dítě dostatečně zabezpečit a věnovat se mu. Vhodnými „adepty“ pro svěření do pěstounské péče jsou děti, které nejsou tzv. právně volné, což znamená, že o ně jejich biologičtí rodiče alespoň jednou za šest měsíců projeví opravdový zájem. Uznávaný dětský psycholog Zdeněk Matějček v jedné ze svých prací nazvané *Osvojení a pěstounská péče* píše, že dětmi vhodnými pro svěření do pěstounské péče, jsou často děti s různými zdravotními či psychomotorickými obtížemi, již odrostlejší děti nebo větší skupiny sourozenců. Do stejné skupiny bohužel řadí i děti jiného etnika.⁷⁷ V jiném díle stejný autor ale uvedl, že počet konkrétně romských dětí v pěstounské péči se pozvolna zvyšuje. Zveřejňuje zde, že v roce 1985 bylo z dětí přijatých do PP 14% romských, v roce 1987 to bylo 16% a v roce 1990 již 18%.⁷⁸

Právně je pěstounská péče upravena zejména v zákonu č. 94/1963Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Ustanovení o zprostředkování pěstounské péče a o zařízení pro výkon pěstounské péče jsou rozpracované v zákonu č. 359/1999Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Zákon č. 117/1995, o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů právně upravuje dávky pěstounské péče a nemocenské a důchodové pojištění pěstounů je zakotveno v právních předpisech o sociálním zabezpečení.

---

⁷⁵ Matějček, Z. *Náhradní rodinná péče: Příručka pro odborníky, osvojitele a pěstouny*, s. 16

⁷⁶ Současné formy péče o opuštěné děti [online] [cit.2009-05-02]. Dostupný z www.rozumacit.cz/nrp.html

⁷⁷ Matějček, Z. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 17

⁷⁸ Matějček, Z. *Náhradní rodinná péče: Příručka pro odborníky, osvojitele a pěstouny*, s. 38

V České republice jsou uplatňovány zejména dva typy pěstounské péče, a to pěstounská péče individuální a skupinová. Individuální PP probíhá v běžném rodinném prostředí, v němž žije dítě s pěstunkou a/nebo pěstounem, kteří sami často mají i vlastní děti. Do individuální pěstounské péče náhradní rodiče přijímají zpravidla od jednoho do čtyř dětí.⁷⁹ Skupinová oproti tomu probíhá v tzv. zařízeních pro výkon pěstounské péče. Jedná se o velké pěstounské rodiny, v nichž s pěstounským párem žije zpravidla 4 – 6 přijatých dětí, často i s vlastními dětmi pěstounů.⁸⁰ Další možností, kde je uplatňována skupinová pěstounská péče, jsou tzv. SOS dětské vesničky, v nichž matky – pěstounky přijímají zpravidla 6 a více dětí, s nimiž žijí v jednom domku a představují tak uměle vytvořenou rodinu. Domků stojí ve vzájemné blízkosti zpravidla 10 – 12 a společně tvoří SOS vesničku. „Hlavou“ celé vesničky je muž, většinou psycholog nebo pedagog, který zde zastupuje mužský princip a pomáhá zvládat matkám – pěstounkám složitější situace ve výchově dětí.⁸¹

Na základě novely zákona z 1.6.2006 je v České republice možné využít také speciální formu pěstounské péče, a to na přechodnou dobu. Rozhoduje o ní soud na základě návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí a v případě schválení tohoto návrhu je dítě svěřeno do péče pěstounům, jež jsou podle zvláštního právního předpisu vedeni v evidenci osob vhodných pro pěstounskou péči na přechodnou dobu. Ta se aplikuje v případech, kdy se biologický rodič/biologičtí rodiče dítěte nemohou o něj dočasně ze závažných důvodů starat, nebo po dobu, po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče/rodičů s osvojením dítěte, a nebo po dobu, než soud pravomocně rozhodne o tom, zdali je či není třeba souhlasu biologických rodičů k osvojení.⁸²

Pokud se týká situace na konci dvacátého století, Zdeněk Matějček konstatoval, že žadatelů o tuto formu náhradní rodinné výchovy je stále spíše nedostatek.⁸³ V současné době je

---

⁷⁹ Náhradní rodinná péče [online] c 2009 [cit.2009-05-02]. Dostupný z www.zdravcentra.cz/cps/rde/xchg/zc/xsl/3141_3393.html

⁸⁰ Náhradní rodinná péče [online] c 2009 [cit.2009-05-02]. Dostupný z www.zdravcentra.cz/cps/rde/xchg/zc/xsl/3141_3393.html

⁸¹ Náhradní rodinná péče [online] c 2009 [cit.2009-05-02]. Dostupný z www.zdravcentra.cz/cps/rde/xchg/zc/xsl/3141_3393.html

⁸² Kolektiv autorů. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. s. 7

⁸³ Matějček, Z. *Náhradní rodinná péče: Příručka pro odborníky, osvojitele a pěstouny*, s. 38

v České republice přes 5000 pěstounských rodin (a jejich počet stále stoupá), přičemž většina z nich žije na Moravě.⁸⁴

4.2.3 Poručenství, opatrovnictví, hostitelská péče

Dalšími možnými formami náhradní rodinné péče je poručenství, opatrovnictví a hostitelská péče. Poručenství se aplikuje v případě, že dítěti rodiče zemřou, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, byl pozastaven výkon jejich rodičovské odpovědnosti nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Poručníka dítěti určí soud, přičemž poručník pak dítě vychovává, zastupuje a spravuje jeho majetek, to vše pod pravidelným dohledem soudu.

Stejně tak o přidělení opatrovníka dítěti rozhoduje soud, který zároveň vymezuje jeho rozsah práv a povinností vůči dítěti, přičemž se nestává jeho zákonným zástupcem.⁸⁵

V případě hostitelské péče se jedná o víkendové, případně prázdninové pobyty dětí vyrůstajících v ústavech mimo tato zařízení i u jiných osob než jsou jejich rodiče nebo jiní pokrevní příbuzní. Trvalé umístění dítěte do „hostitelské“ rodiny se zpravidla nepředpokládá.

---

⁸⁴ POPELA, Libor. Pěstounská péče je tvrdá práce [online] c 1999 - 2009 [cit.2009-05-02]. Dostupný z [www: www.rodina.cz/clanek5703.htm](http://www.rodina.cz/clanek5703.htm)

⁸⁵ Matějček, Z. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 17 - 18

5. Přijetí dítěte v rámci rodiny

Úmluva o právech dítěte, která je pro Českou republiku závazná a nadřazená místním zákonům, mluví v článku 20 věnovaném náhradní rodinné péči o dítě o tom, že: „(...) Při volbě řešení je nutno brát potřebný ohled na žádoucí kontinuitu ve výchově dítěte a na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ.“⁸⁶

Stejně tak v zákonu 94/1963 Sb. o rodině je v paragrafu 45 uvedeno, že:

§45 (1) „Vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, jestliže tato osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte souhlasí. Při výběru vhodné osoby dá soud přednost zpravidla příbuznému dítěte.“⁸⁷

Z těchto dvou stěžejních právních předpisů lze snadno odvodit, že hlavním zájmem by mělo být ponechání dítěte v jeho přirozeném prostředí, v takovém kulturním prostředí, na které je zvyklé, v nejlepším případě potom u členů rodiny.

5.1 Romská komunita

Že se náhradní péče v rámci rodiny opravdu aplikuje, a to v romském společenství, zjistila na základě výzkumu mezi Romy studentka romistiky Jiřina Stolařová. Jak sama výzkumnice poukazuje, o tomto jevu není zpracovaná žádná celistvá práce. Že je ale v romské komunitě běžným jevem, že dítě vychovávají jeho příbuzní, je podle ní možné vyčíst v romské slovesné tvorbě, a to nejen v biografických vyprávěních, ale i v předmluvách k vlastní literární tvorbě či v rozhovorech s romskými autory.

Podle toho, že Romové mluví o skutečnosti, že jsou romské děti často vychovávány jinými příbuznými než vlastními rodiči, je podle Jiřiny Stolařové očividné, že se tomu tak v romském společenství děje velice často a pro Romy, kteří byli takto vychováni, je to běžná součást života naprosto srovnatelná s kteroukoli jinou.

---

⁸⁶ Úmluva o právech dítěte [online] [cit.2009-05-06]. Dostupný z [www: http://www.stopdetskepraci.cz/download/pdf/documents_2.pdf](http://www.stopdetskepraci.cz/download/pdf/documents_2.pdf)

⁸⁷ Zákon 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů [online] c 2004 – 2009 [cit.2009-05-06]. Dostupný z [www: http://www.zakonycr.cz/seznamy/094-1963-Sb-zakon-o-rodine.html](http://www.zakonycr.cz/seznamy/094-1963-Sb-zakon-o-rodine.html)

Praktická část výzkumu je postavena na shrnutí rozhovorů se čtyřmi Romy různých generací, kteří byli vychováváni jinými příbuznými než svými rodiči. Vzhledem k omezenému počtu respondentů ale sama autorka poukazuje na to, že nemůže výsledky svého výzkumu zobecňovat jako nejběžnější model náhradní rodinné péče uplatňovaný v rámci romské komunity.

Na základě výzkumu došla autorka k tomu, že pokud romské děti nevychovávali jejich rodiče, často tuto roli zastávají prarodiče dítěte, méně často už potom jiní příbuzní, např. teta. Jak Jiřina Stolařová píše:

„Fakt, že se velmi často role rodičů chápou prarodiče, je snadno vysvětlitelný jednak příbuzenskou blízkostí, jednak jejich nižším věkem oproti prarodičům neromským. Romské ženy mnohdy vychovávají zároveň své vlastní dítě a stejně staré vnouče od jednoho ze svých starších dětí.“⁸⁸

Nejčastějším důvodem, proč nejsou děti vychovávány vlastními rodiči, uváděli respondenti nízký věk a nezralost rodičů dítěte. Méně častou příčinou předání dítěte na výchovu jiné osobě je pak nepřijetí dítěte novým partnerem či partnerkou rodiče, se kterým dítě do té doby žilo. Dalším častým důvodem svěřeni dítěte do péče jiné osobě je migrace rodičů za prací, za možnostmi lepšího výdělků, nejčastěji do zahraničí. Impulsem k tomu, aby dítě vyrůstalo jinde, než se svými rodiči, mohou být ale i špatné materiální podmínky nebo sociálně patologické jevy⁸⁹ objevující se v rodině, které mají pak samozřejmě neblahý vliv na vývoj dítěte. Dle Jiřiny Stolařové velmi často dochází ke kombinaci více z výše zmíněných příčin.

Protože je v dnešní době prioritou, aby dítě vyrůstalo v prostředí, které je pro něj přirozené, mohou se příbuzní dítěte stát jeho náhradními rodiči úřední cestou bez větších problémů. Všichni respondenti Jiřiny Stolařové také potvrdili, že byli svěřeni do péče příbuzné osoby právě úřední cestou. Přesto vypovídali, že existují i

---

⁸⁸ Stolařová, J. Romské děti v náhradní péči, s. 45

⁸⁹ Sociálně patologické jevy = společensky nežádoucí jevy (např. nezaměstnanost, chudoba, vysoká rozvodovost, extrémně zvýšená nemocnost) a především společensky nebezpečné jevy (např. násilí, vandalismus, terorismus, šikana, kriminalita, rasismus, drogové závislosti, alkoholismus, prostituce, pornografie, gamblerství – Pojem sociálně patologické jevy [online] c 2005 - 2006 [cit. 2009-05-08]. Dostupný z [www:http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialne-patologicke-jevy](http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialne-patologicke-jevy)

případy, kdy je dítě formálně v péči rodičů, prakticky se o něj ale starají jiní příbuzní.

Podle výsledků výzkumu všichni respondenti věděli o tom, že nevyrostají se svými rodiči, ale s prarodiči či jinými příbuznými, stejně tak to věděli lidé v jejich okolí.

Dle slov autorky práce: „*O těchto věcech se mezi Romy běžně mluví, protože nejsou považovány za tabu, nýbrž za naprosto normální jev.*“⁹⁰

---

⁹⁰ podrobněji viz Stolařová, J. Romské děti v náhradní péči

6. Stanovení výzkumných otázek a hypotéz

6.1 Stanovení výzkumných otázek

Výzkumné otázky by se daly rozdělit do tří oblastí, z nichž první dvě jsou pouze jakýmsi doplněním k oblasti třetí – identitě romských dětí v NRP.

První okruh otázek je směřován k SNRP a projektu *Naše romské dítě*, konkrétně k jeho zakladateli Mgr. Martině Vančákové. Hlavní otázka tedy zní: co je cílem tohoto projektu a jakými metodami se zainteresovaní lidé snaží těchto cílů dosáhnout? Myslí si, že jsou v dosahování těchto cílů úspěšní?

Další dílčí oblast je věnována náhradním rodičům. Co je motivovalo k přijetí dítěte do rodiny, jaký k tomu měli důvod? Byl pro ně rozhodující etnický původ dítěte nebo jim na něm nezáleželo? V případě, že mají biologické děti, rozebírali s nimi rozhodnutí přijmout do rodiny „cizí“ dítě? Vzhledem k tomu, že přijali dítě s odlišným etnickým původem, připravovali děti na jejich fyzickou odlišnost nebo na možné negativní reakce okolí?

Hlavní část výzkumu je potom věnována identitě romských dětí v náhradních rodinách, a to z pohledu rodičů, jak už bylo zmíněno v úvodu této práce. Myslí si náhradní rodiče, že je nutné řešit jiný etnický původ dítěte ve vztahu ke správnému budování jejich pevně ukotvené identity? Jak pomáhají dětem ve vytváření jejich romsko-majoritní identity? Mluví s dětmi o jejich romském/poloromském původu? Připravují se na otázky dětí týkající se jejich odlišného vzhledu? Připravují děti na možné negativní reakce okolí?

6.2 Stanovení hypotéz

hypotéza 1:

Motivací náhradních rodičů k přijetí romského dítěte je potřeba pomoci někomu, pro něhož je nalezení nové rodiny obtížnější, než pro ostatní děti.

Hypotéza 2:

Romské děti přijímají často rodiny, které již vlastní potomky mají.

Hypotéza 3:

Náhradní rodiče začínají řešit identitu svých přijatých dětí romského či jiného etnického původu až v momentě, kdy se setkají s nějakým problémem, konkrétní negativní reakcí ze strany okolí.

Hypotéza 4:

Náhradní rodiče mluví s dětmi o jejich romském či poloromském původu a připravují je na to, že se mohou kvůli němu setkat s negativními reakcemi ze strany majoritní společnosti.

7. Literární rešerše

Kromě primárních dat získaných v průběhu terénního výzkumu byla ke zpracování této diplomové práce velice důležitá také literatura vztahující se k danému tématu. Literární zdroje důležité pro výzkum na téma romské děti v náhradní rodinné péči v majoritních rodinách by se daly rozdělit do tří základních okruhů podle obsahu.

První skupinou je odborná literatura vztahující se k tématice náhradní rodinné péče obecně. Jedná se především o práce psychologů, a to jak českých, tak i zahraničních. Mezi nejvýznamnější české autory patřil známý dětský psycholog Zdeněk Matějček, který napsal nespočet prací zabývajících se psychologií dítěte a problematiky jeho identity v náhradní rodinné péči. Z těchto děl je možné zmínit na příklad *Náhradní rodinnou péči* z roku 1999 zabývajících se jak historií náhradní rodinné výchovy, její institucionalizací a jejími jednotlivými formami, tak motivací náhradních rodičů k přijetí cizího dítěte a rozdíly mezi rodičovstvím biologickým a náhradním.

Stejný autor společně s kolektivem dalších odborníků zpracovává danou tematiku i v díle *Osvojení a pěstounská péče*, jež je věnováno psychologické i právní stránce náhradní rodinné péče, a v řadě dalších prací (mimo jiné je možné zmínit *Co řekneme osvojenému dítěti*, *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní* nebo *Co děti nejvíc potřebují*). Velice významnou prací zabývajících se identitou dítěte v náhradní rodině je *Náhradní rodinná péče v praxi* od Jiřího Kovaříka a kolektivu. Kniha sleduje identitu dítěte ve vztahu k vývojové psychologii, přičemž porovnává dítě vyrůstající ve vlastní rodině v jednotlivých životních fázích s dětmi přijatými do náhradních rodin. Autoři zde vymezují, jak prožívá kterou životní etapu dítě vlastní a s jakými problémy a situacemi navíc se může setkat dítě přijaté. Konkrétně romským dětem v náhradní rodinné péči je zde věnována jen jedna velice krátká kapitola.

Nejčastějšími problémy při výchově mladších dětí v náhradní rodinné péči se zabývá práce od „zasloužilé“ pěstounky Caroline Archer *Dítě v náhradní rodině*. Výchova dítěte v náhradní rodině má spoustu specifik a v mnohém se liší od výchovy dítěte vlastního. Přijaté dítě si s sebou často přináší deprivaci ze zážitků z raného dětství a následky pobytu v ústavu. Kniha je jakýmsi průvodcem a rádcem, jak k těmto problémům přistupovat a řešit je.

Podobně může pomoci kniha *Adopce, vztah založený na slibu* od Jayne E. Schooler, která přináší praktické informace pro osvojitele a pěstouny nebo pro ty, kteří o přijetí dítěte do NRP teprve uvažují. Autorka v knize popisuje jednotlivé kroky spojené s osvojením a pěstounskou péčí a snaží se odpovídat na otázky, jak „pracovat“ s přijatým dítětem, tj. jak mu sdělit informace o jeho původu, jak mu pomoci zpracovat vzpomínky na jeho minulost, jak navázat vztah s dítětem, které přišlo do rodiny a mnohé další.

Obsahově druhým okruhem je literatura vztahující se přímo k romským dětem v náhradní rodinné péči a k problematice jejich identity. Tady je třeba zmínit brožuru Mgr. Martiny Vančákové *Romské dítě v náhradní rodině*. V té se psychologka snaží nastolit problematiku identity romského dítěte v náhradní rodinné péči v majoritních rodinách, poradit náhradním rodičům těchto dětí, jak v různých fázích vývoje dítěte pracovat s jeho romstvím a zároveň zmiňuje něco málo z romských tradic a historie.

Identitou dítěte v náhradní rodinné péči se zabývá drobné dílko PhDr. Mgr. Jeronýma Klimeše, Ph.D. *Budování identity dítěte*, přičemž některé kapitoly se zabývají vyloženě dětmi jiného etnického původu. V ní se autor pokouší o vymezení toho, co to vlastně identita je, s jakými jejími formami je možné se setkat, radí, jak budovat identitu dítěte v náhradní rodinné péči, zmiňuje poruchy identity a vliv změn v životě dítěte na stabilitu jeho identity.

K oběma předešlým okruhům literatury lze jako důležitý zdroj zařadit i česko-slovenský časopis *Náhradní rodinná péče*, v jehož jednotlivých číslech je možné najít jak články týkající se obecně problematiky NRP, tak články vztahující se konkrétně k romským dětem v náhradní péči a k problematice jejich identity.

Třetí skupinou je literatura týkající se Romů, jejich historie, tradic a zvyků. Tyto práce sice nebyly v dané diplomové práci přímo citovány, byly ale nezbytné k pochopení celé problematiky romských dětí v náhradní rodinné péči a toho, jak důležité je zprostředkovat jim informace o vlastních kořenech pro budování jejich zdravých osobností a pevně ukotvené identity.

Historií Romů od doby odchodu z jejich pravlasti – Indie až po jejich současnou situaci v Evropě mapuje v díle *Země utrpení* Ian Hancock. V závěrečné kapitole nazvané *Proticikánství* autor vymezuje důvody, proč je na Romy širokou veřejností negativně nahlíženo a co k těmto záporně hodnoceným stereotypům napomáhá.

Michael Stewart napsal knihu *Čas Cikánů* na základě osmnácti měsíčního pobytu a sledování života v romské osadě v Maďarsku. Popisuje zde typicky romské způsoby obživy a bydlení, mluví o důležitosti společného jazyka a formě mluvy – *romanes* nebo o tradičním uspořádání života v romském společenství. Kniha může být užitečným průvodcem pro rodiny s přijatými romskými dětmi, jejímž prostřednictvím nahlédnou do historie a typického způsobu života Romů.

Kromě prací odborných je možné nahlédnout do dané problematiky prostřednictvím autobiografických děl romských autorů. Mezi těmi je možné zmínit knihu Eleny Lackové *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*, v níž autorka popisuje svoje dětství v romské osadě na východním Slovensku, nebo *Čorde čhave (Ukradené děti)*, sbírku povídek od Ilony Ferkové, jedné z nejvýraznějších romských autorek v České republice, která se v knize vrací do doby komunistického Československa a vzpomíná na problémy, se kterými se Romové v té době v našem prostředí vypořádávali.

Jako významný zdroj pro tuto práci kromě literatury posloužily také internetové stránky často provozované organizacemi zabývajícími se ohroženými a opuštěnými dětmi.

8. Metodologie, plán terénního výzkumu

8.1 Použitá metodologie

Jednou z hlavních metod, která byla při výzkumu k této diplomové práci použita, bylo zúčastněné pozorování na pravidelných setkáních, které SNRP pro náhradní rodiny i s dětmi organizuje. Taková setkání jsou jednodenní a mohou se na ně přijít podívat i lidé, kteří romské dítě v NRP nemají, ale daná problematika je zajímavá nebo o přijetí romského dítěte uvažují. Pracovníci Střediska mají připravený program jak pro děti, tak pro rodiče, který někdy probíhá souběžně, jindy je rozdělený. Vždycky se ale nějakým způsobem týká romství – „romipen“. Může jít o ukázkou tradičních romských oděvů, zpěv romských písní, o zajímavosti z romské historie, romské pohádky a jiné. Rodiče pak mají na takových akcích možnost setkat se nejen s dalšími náhradními rodiči romských dětí, se kterými mohou sdílet svoje zkušenosti, ale také s odborníky, kteří jim mohou pomoci v tom, jak dětem vysvětlit jejich „jinakost“ nebo jak je naučit vyrovnávat se s případnými negativními reakcemi majoritního okolí.

Tím, že jsem se mohla těchto setkání účastnit a zapojit se do programu, měla jsem možnost setkat se s rodinami s přijatými romskými dětmi a plynule přejít k další metodě výzkumu - polostrukturovanému rozhovoru. Původní obava, že rodiče nebudou chtít o svých zkušenostech mluvit, protože na ně okolí nahlíží jako na odlišné, protože bývají často terčem zvědavých otázek, byla brzy vyvrácena – většina oslovených rodin byla ochotná spolupracovat.

Náhradním rodičům bylo samozřejmě hned v úvodu sděleno, že rozhovory jsou s nimi vedeny za účelem výzkumu na dané téma. Všechny rodiny souhlasily s tím, že informace od nich získané mohou být zveřejněny v dané diplomové práci, zároveň si však všechny přály zůstat v anonymitě.

Rozhovory probíhaly v místech konání setkání rodin s přijatými romskými dětmi, byly ale uskutečňovány v soukromí, tj. s každou rodinou zvlášť. Ve většině případů probíhal dialog s jedním z rodičů, druhý dohlížel na děti. Z důvodu, aby se dotazovaní necítili nepříjemně, nebyly rozmluvy s nimi nahrávány, pouze z nich byly pořizovány zápisy.

Se dvěma rodinami byla uskutečněna pouze osobní setkání, rozhovory s dalšími čtyřmi rodinami vyústily k další korespondenci, která byla podrobena analýze, a její výsledky jsou taktéž součástí této DP.

Okrajově bylo využito také dotazníkové šetření, a to jako doplňková metoda k rozhovorům s respondenty. Vzhledem k nižšímu počtu respondentů byl i počet dotazníků omezen. Návratnost dotazníků rozeslaných rodinám respondentů byla 100%, tedy 6 dotazníků.

Velké množství velice užitečných materiálů bylo získáno z literatury, a to především z prací Zdeňka Matějčka vztahujících se k náhradní rodinné péči a z knih a brožur vydaných pod záštitou SNRP, které se dotýkají přímo identity (romských) dětí v NRP.

8.2 Plán terénního výzkumu

Počátek výzkumu je datován na září roku 2007, od kdy probíhala půlroční praxe v dětském domově v Krnsku v okrese Mladá Boleslav. DD funguje již od roku 1955, ale od 1.9.2002 sídlí v novém objektu v Horním Krnsku. S přestěhováním se změnil i charakter dětského domova – nyní je z něj zařízení rodinného typu. Je zde jedna hlavní budova a šest samostatných domků, kde žijí děti různého věku a pohlaví, přičemž sourozenci jsou automaticky přiřazeni do stejného domku. Ke každému z těchto samostatných domů jsou navíc přiděleni 3 kmenoví pedagogičtí pracovníci. Cílem je vytvořit v každém domku jakousi rodinnou skupinu.

Kapacita DD je přibližně 60 dětí, v době výzkumu jich zde bylo umístěno 36, z nich přibližně třetina romského nebo poloromského původu. Předmětem výzkumu v daném dětském domově bylo alespoň zběžné nahlédnutí do fungování ústavní péče, pokus zjistit, jak je zde na romské děti nahlíženo, zdali jsou např. vydělovány od ostatního kolektivu atd. Zároveň byly provedeny rozhovory s pedagogickými pracovníky, kteří zde pracují, přičemž předmětem rozhovorů byly romské děti v DD a to, zda jsou tyto děti přijímány do pěstounské péče nebo adoptovány, pokud jsou k adopci „volní“, popřípadě je-li to častý jev nebo spíše výjimka.

Jako další fáze výzkumu byla plánována praxe ve Středisku náhradní rodinné péče v Praze. Ta ale z důvodu nesouladu časového harmonogramu výzkumníka a Mgr. Martiny Vančákové, psychologky ze SNRP a realizátorky projektu *Naše romské dítě* nemohla proběhnout. Původní plán dvoutýdenní až měsíční praxe byl tak zúžen na

několik návštěv Střediska, které byly využity k rozhovorům s Mgr. Vančákovou a zaměřeny na to, jaké jsou cíle Střediska a projektu a jak se zainteresovaní lidé snaží těchto cílů dosáhnout.

SNRP ve spolupráci s projektem *Naše romské dítě* pořádá pravidelná setkání rodin, které přijaly nebo se chystají přijmout do rodiny romské dítě nebo děti.⁹¹ Další fází výzkumu tedy byla účast na těchto setkáních, kde došlo i k získání kontaktů a respondentů.

Další etapa výzkumu se soustředila na rozhovory s respondenty a na dopisování s nimi. Jako doplňující metodu výzkumu respondenti také vyplnili dotazník.

Kromě setkání náhradních rodin s romskými dětmi *Středisko* realizuje i několikadenní pobyty pro maminky s dětmi nebo kluby osvojitelských a pěstounských rodin. Jedná se ale o uzavřené besedy, kam není povolen přístup nikomu kromě náhradních rodin a odborných pracovníků, protože by tím došlo k narušení atmosféry setkání. Pro veřejnost přístupné jsou ale přednášky s nejrůznější tematikou vztahující se k náhradní rodinné péči. Některé z přednášek se týkaly přímo romských dětí v NRP a jejich identity, a ty se také staly velmi důležitou součástí výzkumu, protože díky nim bylo možné zjistit, jak na danou problematiku nahlíží odborníci.⁹²

V průběhu celého výzkumu bylo samozřejmě jeho nedílnou součástí studium literatury vztahující se k tématu výzkumu, a to jak literatury vztahující se k romskému etniku, tak odborné literatury k tematice náhradní rodinné péče a identity přijatých dětí.

8.3 Respondenti

8.3.1 Zaměstnanci dětského domova v Krnsku

V jedné z prvotních fází výzkumu proběhla praxe v dětském domově v Krnsku. Prvními respondenty tedy byli odborní pracovníci zaměstnaní v tomto DD, kteří ochotně odpovídali na to, jestli vůbec a jak se pracuje s identitou romských dětí vyrůstajících v dětských domovech a jak často a jestli vůbec jsou romské děti přijímány do náhradních rodin.

---

⁹¹ Např. 28.3.2009 v Brně v Muzeu romské kultury

⁹² Např. přednáška na téma *Identita romského dítěte v NRP* – konalo se 10.2.2009 v Hradci Králové, přednášející Mgr. Martina Vančáková, dále beseda nazvaná *Naše romské dítě* - 28.5.2009 ve Zručí nad Sázavou, přednášející Jana Frantíková, Dis.

8.3.2 Odborní pracovníci ze Střediska náhradní rodinné péče

Důležitou osobou, která velice přispěla k nahlédnutí do problematiky romských dětí v náhradní rodinné péči, je zakladatelka projektu *Naše romské dítě* Mgr. Martina Vančáková. S manželem jsou také pěstouny dvou malých romských dětí, nevidí tedy danou problematiku pouze z hlediska teoretického, ale své znalosti kombinuje i s praktickými zkušenostmi.

8.3.3 Rodiny s přijatými romskými dětmi

Výzkumu se aktivně účastnilo šest rodin z celého území České republiky. Tři rodiny měly romské dítě/děti osvojené, dvě rodiny byly pěstounské a jedna žena měla děti v poručnictví. Všechny rodiny si přály zůstat v anonymitě, proto nejsou zveřejňována žádná jména, jednotlivé rodiny jsou zde uváděny pod čísly.

Rodina č. 1:

První rodina respondentů žije na jižní Moravě a má šest členů – dva jsou rodiče, dva biologicky vlastní děti – chlapci (6 a 9 let), rodinu doplňují dvě přijaté dívky. První dívku mají rodiče osvojenou, je buď romského nebo poloromského původu (náhradní rodiče tuto informaci nemají přesnou), je jí 2,5 roku a v náhradní rodině žije již od svých sedmi měsíců (od roku 2007). Druhá dívka je zatím v předadopčním období, o její osvojení mají rodiče zažádáno a v současné době čekají na soud. Je o půl roku mladší než první dívka, v náhradní rodině žije sedm měsíců (od podzimu 2008) od 20ti měsíců svého věku a je romského původu. Dívky mezi sebou nemají žádný příbuzenský vztah.

<i>rodiče – osvojitelé</i>	<i>vlastní děti</i>	<i>věk</i>	-----	-----
	chlapec	9 let	---	---
	chlapec	6 let	---	---
	<i>přijaté děti</i>	<i>věk</i>	<i>v rodině od stáří</i>	<i>etnický původ</i>
	dívka	2,5 roku	7 měsíců	romský
	dívka	2 roky	20 měsíců	romský

Rodina č. 2:

Taktéž šestičlenná rodina žije na Vysočině. Rodinu tvoří rodiče, dvě děti biologické a dvě osvojené. Biologické děti si rodiče pořídili až po přijetí osvojených dětí do rodiny. Adoptovaná dívka je po svých biologických rodičích na půl Romka, na půl vietnamského původu. V rodině žije již osm let, od roku a půl stáří. Chlapec má původ romský, v současné době je mu 8 let a v rodině žije již sedm let. Děti jsou příbuzné, mají mezi sebou vztah sestřenice – bratranec.

<i>rodiče – osvojitelé</i>	<i>Vlastní děti</i>	<i>věk</i>	----	----
	dívka	3 roky	---	---
	chlapec	5 let	---	---
	<i>přijaté děti</i>	<i>věk</i>	<i>v rodině od stáří</i>	<i>etnický původ</i>
	dívka	9 let	1,5 roku	vietnamsko - romský
	chlapec	8 let	1 rok	romský

Rodina č. 3:

Rodina žijící v královéhradeckém kraji má pouze dva členy, a to maminku a přijatou poloromskou devítiletou dívku. Původně bylo dítě osvojeno manžely, kteří se ale později rozešli. Dívka vyrůstá v rodině od svých dvou a půl let. Žádné další děti v rodině nejsou, ani přijaté, ani vlastní.

<i>rodiče – maminka osvojitelka</i>	<i>vlastní děti</i>	<i>věk</i>	----	----
	---	---	---	---
	---	---	---	---
	<i>přijaté děti</i>	<i>věk</i>	<i>v rodině od stáří</i>	<i>etnický původ</i>
	dívka	9 let	2,5 roku	poloromský
	---	---	---	---

Rodina č. 4:

Rodina žijící ve Středočeském kraji poblíž hlavního města Prahy má pět členů – rodiče, jednoho biologického chlapce a dvě děti v pěstounské péči – dívku a chlapce (sourozence), obě romského původu. V současné době žijí v rodině tři roky, chlapec od svých čtyř let, dívka od dvou a půl roku.

<i>rodiče – pěstoun a pěstounka</i>	<i>vlastní děti</i>	<i>věk</i>	-----	-----
	chlapec	6 let	---	---
	---	---	---	---
	<i>přijaté děti</i>	<i>věk</i>	<i>v rodině od</i>	<i>etnický původ</i>
	dívka	5 let	2,5 roku	romský
	chlapec	7 let	4 roky	romský

Rodina č. 5:

Pátá, velice početná rodina žije v okolí Jihlavy a má neuvěřitelných deset členů – dva rodiče, pět dětí biologicky vlastních a tři děti v pěstounské péči. „Pod jejich rukama“ prošel ještě jeden chlapec přijatý do pěstounské péče, byl ale obtížně vychovatelný a z rodiny opakovaně utíkal. Z tří dětí, které má v současné době rodina v pěstounské péči, mají dvě romský původ. Jedná se o sourozence – dvanáctiletou dívku a jedenáctiletého chlapce, kteří přišli do rodiny ve věku 5,5 a 4,5 roku. Předtím si již prošly kojeneckým ústavem, kam byly umístěny pro zanedbání péče, neúspěšnou pěstounskou péčí a půlročním pobytem v dětském domově.

<i>rodiče – pěstoun a</i>	<i>Vlastní děti</i>	<i>věk</i>	-----	-----
	chlapec	21 let	---	---
	dívka	19 let	---	---
	dívka	17 let	---	---
	dívka	10 let	---	---
	dívka	1 rok	---	---

pěstounka			<i>v rodině od</i>	
	<i>přijaté děti</i>	<i>věk</i>	<i>stáří</i>	<i>etnický původ</i>
	chlapec	15 let	6 let	majoritní
	dívka	12 let	5,5 roku	poloromský
	chlapec	11 let	4,5 roku	poloromský

Rodina č. 6:

Pětičlenná rodina žijící v Brně je tvořena ženou a čtyřmi dětmi ve věku 10, 12, 14 a 15, které má v poručnictví, ani jedno biologicky vlastní dítě žena nemá. Tři z přijatých dětí jsou členy majoritní společnosti, jedna dívka je romského původu (v současnosti desetiletá, do rodiny přišla ve svých sedmi letech).

rodiče – „matka“ poručnice	<i>Vlastní</i>			
	<i>děti</i>	<i>věk</i>		
	0			
	0			
	<i>přijaté děti</i>	<i>věk</i>	<i>v rodině od</i>	<i>etnický původ</i>
	dívka	15 let	11 let	majoritní
	chlapec	14 let	10 let	majoritní
	dívka	12 let	8 let	majoritní
dívka	10 let	7 let	romský	

9. Středisko náhradní rodinné péče a projekt Naše romské dítě

9.1 Středisko náhradní rodinné péče

Středisko náhradní rodinné péče (dále častěji jen SNRP) je občanské sdružení působící od 12.9.1994. Zabývá se problematikou dětí, jež vyrůstají mimo vlastní rodinu, problematikou opuštěných dětí se zvláštními zdravotními či sociálními potřebami. Jak upozorňuje ve svém dílku o identitě dětí PhDr. Jeroným Klimeš, Ph.D.⁹³ a stejnou věc zmiňuje ve svých pracích významný český dětský psycholog Zdeněk Matějček⁹⁴, pro dítě je jednoznačně nejvhodnějším místem pro jeho růst a osobní rozvoj rodina. Pokud dítě nemůže z nějakého důvodu vyrůstat v rodině vlastní – biologické, je pro něj nejlepším možným řešením vyrůstat v rodině náhradní, ať už se jedná o rodinu adoptivní či pěstounskou. Na rozdíl od ústavní péče je dítě v náhradních rodinách vnímáno individuálně, jako jedinec, je mu věnován dostatečný zájem a pozornost.

Cílem SNRP je, aby se minimalizoval počet dětí, které musejí vyrůstat v ústavní péči, a naopak se zvýšilo procento péče rodinné, protože i z výsledků odborných studií lze vyčíst, že ústav rodinu nenahradí.⁹⁵ Na webových stránkách Střediska je vyjmenováno sedmnáct důvodů, proč by dítě v ústavní péči vyrůstat nemělo (viz přílohy). Pokud ale musí nějakou dobu v ústavu strávit, měl by být tento čas co nekratší. Středisko zároveň usiluje o to, aby byl současný systém náhradní rodinné péče nahrazen systémem novým, více efektivním, jehož správa by nespadala pod několik různých nespolupracujících ministerstev. Změna systému by měla vést ke snížení počtu dětí, které musejí vyrůstat v ústavních zařízeních.⁹⁶ V České Republice žije mimo vlastní rodinu cca 20 000 dětí. Jen 11% z dětí umístěných v ústavech je zde z ryze zdravotních důvodů, ostatní v nich vyrůstají z důvodu neefektivnosti systému náhradní rodinné péče v ČR, který svým

---

⁹³ Klimeš, J. *Budování identity dítěte*

⁹⁴ Viz např. *Osvojení a pěstounská péče nebo Náhradní rodinná péče*

⁹⁵ Bubleová, V. Černý, D. *Filosofie Střediska NRP* [online] c 2008 [cit.2009-05-20]. Dostupný z [www: http://www.nahradnirodina.cz/filosofie_strediska_nrp.html](http://www.nahradnirodina.cz/filosofie_strediska_nrp.html)

⁹⁶ Bubleová, V. Černý, D. *Filosofie Střediska NRP* [online] c 2008 [cit.2009-05-20]. Dostupný z [www: http://www.nahradnirodina.cz/filosofie_strediska_nrp.html](http://www.nahradnirodina.cz/filosofie_strediska_nrp.html)

způsobem podporuje dlouhé pobyty velkého počtu dětí v ústavech díky zdlouhavosti a nepružnosti procesu umíst'ování dětí do jiné formy péče než ústavní.⁹⁷

Svých cílů se SNRP snaží dosáhnout pomocí dvou hlavních programů, kterým se věnuje. Hlavním smyslem prvního programu je podpora, rozvoj a propagace náhradní rodinné péče a snaha o navýšení počtu opuštěných dětí vyrůstajících v jiných formách náhradní péče než je forma ústavní. V rámci tohoto programu pracovníci Střediska poskytují veškerou poradenskou službu v oblasti NRP, a to ve všech fázích procesu ověřování (nejen poradenství osobní, ale i prostřednictvím poradenských linek nebo přes e-mailové a internetové poradny), dále se snaží žadatele o náhradní péči individuálně připravit na přijetí dítěte, ale i po jeho přijetí do nové rodiny poskytují sociálně psychologické poradenství. Zároveň nabízejí odborné sledování psychomotorického vývoje dítěte přijatého do nové rodiny psychologem. Kromě poradenské činnosti pořádají rodičovské skupiny pro nové náhradní rodiny, organizují kluby rodin s dětmi v NRP, pořádají pravidelné pobyty pro takové rodiny i s odborným programem. Kromě aktivit, které se soustředí přímo na pěstounské a adoptivní rodiny, SNRP usiluje o zavedení nových forem NRP (např. profesionální pěstounská péče) a nových metod příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči, snaží se o seznámení široké veřejnosti s problematikou NRP prostřednictvím vydávání letáků, brožur a publikací zabývajících se touto tematikou, ale i prostřednictvím pořádání odborných seminářů, přednášek a besed.⁹⁸

Náplní druhého programu je pomoc dětem a mládeži v ústavní péči, jejichž počet u nás vysoce převyšuje nad počty dětí v ústavech v ostatních státech EU.⁹⁹ Cílem tohoto projektu je zlepšit úroveň života dětí vyrůstajících v ústavech, zkvalitnit podmínky jejich vývoje v dětských domovech a trávení jejich volného času, naučit je samostatnosti a schopnosti najít si vlastní cestu. Mimo jiné se také pracovníci Střediska snaží propagovat problematiku dětí žijících v ústavech a upozornit na její negativní dopady. Středisko nabízí poradenství a přípravu žadatelů o náhradní rodinnou péči, snaží se pomoci a podpořit rodiny, které již náhradními rodiči jsou, školí dobrovolníky, kteří

---

⁹⁷ Bubleová, V. Systém náhradní rodinné péče [online] c 1999 - 2009 [cit.2009-05-20]. Dostupný z [www: http://www.rodina.cz/clanek546.htm](http://www.rodina.cz/clanek546.htm)

⁹⁸ Programy SNRP [online] c 2008 [cit.2009-05-20]. Dostupný z [www: http://www.nahradnirodina.cz/programy.html](http://www.nahradnirodina.cz/programy.html)

⁹⁹ Programy SNRP [online] c 2008 [cit.2009-05-20]. Dostupný z [www: http://www.nahradnirodina.cz/programy.html](http://www.nahradnirodina.cz/programy.html)

poté pracují s dětmi v ústavních zařízeních a zabývá se i osvětovou, vzdělávací, výzkumnou a publikační činností vztahující se k problematice náhradní rodinné péče.

9.2 Projekt Naše romské dítě

Jedním z projektů, které SNRP realizuje, je projekt *Naše romské dítě*. Ten je určen pro náhradní rodiče, kteří se rozhodli přijmout „za své“ dítě nebo děti romského či poloromského původu.¹⁰⁰

Zakladatelku projektu Mgr. Martinu Vančákovou napadlo začít s touto aktivitou v momentě, kdy sami s manželem žádali o přijetí romského dítěte do NRP. Podle jejích slov by se žadatelé o romské dítě měli připravit na to, že jejich rodičovství bude na ně klást nějaké úkoly navíc. Nejde jen o to, že by se měly snažit pomoci dítěti vyrovnat s jeho traumatickými zážitky z dětství, kdy bylo vlastními rodiči opuštěno nebo jim bylo odebráno, což se ale neliší od dětí neromských. Jako náhradní rodiče romských dětí se ale musí připravit na vyrovnání se s předsudky okolí a to samé by se měli snažit naučit i své přijaté děti.¹⁰¹

Rodiče, kteří chtějí přijmout romské dítě, nemohou automaticky počítat s tím, že jejich dítě bude mít tmavé vlasy a oči, rytmus v těle ani temperament či „toulavou krev“, což bývá často obsahem mýtů o Romech. Martina Vančáková ale upozorňuje, že v případě, že budou náhradní rodiče s obavami očekávat, kdy se v přijatém dítěti projeví jeho „romská krev“, mohou dítě nevědomky tlačit k tomu, že se podle podvědomých představ rodičů začne chovat.¹⁰²

Cílem projektu je pomoci rodičům a jejich přijatým romským dětem zorientovat se mezi dvěma světy, jichž je romské dítě vyrůstající v majoritní rodině součástí. Na jedné straně jsou součástí světa většinové společnosti, protože vyrůstají v ne-romské rodině. Dítě přijímá její zvyky a tradice, jazyk, způsob vyjadřování, její kulturní vzorce. Na druhé straně často čelí tomu, že jsou svým okolím odmítány a zařazovány do světa romského, který je ale také nepřijímá jako svého člena, protože nezná kulturní rámec romského společenství. Romské dítě v náhradní rodinné péči se tak ocitá mezi dvěma světy, patří do obou, ale ani do jednoho „cele“ a zejména v období puberty, kdy hledá sebe sama, zkoumá, kam vlastně patří, může tuto situaci řešit snahou získat si členství

---

¹⁰⁰ Naše romské dítě [online] c 2008 [cit.2009-05-21]. Dostupný z [www: http://www.nahradnirodina.cz/nase_romske_dite.html](http://www.nahradnirodina.cz/nase_romske_dite.html)

¹⁰¹ z rozhovorů s Mgr. Martinou Vančákovou

¹⁰² Frantíková, J. Kdo založil projekt Naše romské dítě, In: *Děti a my* 4/2006. s. 42 - 43

ve společnosti, která by ho přijala úplně, což bývá často skupina s drogovou či kriminální zkušeností. Projekt *Naše romské dítě* se snaží romským dětem a jejich náhradním rodičům poradit, jak budovat identitu dítěte tak, aby se neocitlo v meziprostoru mezi oběma světy, ale naučilo se být součástí obou dvou.¹⁰³

„Cílem projektu je nabídnout romským dětem a jejich ne-romským rodinám nástroje, kterými mohou pomoci nastartovat utváření pevnější osobní identity dětí tak, aby výsledkem byl sebejistý člověk, čerpající sílu z obou svých kultur a nikoli bezradně se potácející kdesi mezi nimi. Zároveň chceme nabídnout příležitost ke vzájemnému setkávání romských a ne-romských rodin a jejich dětí.“¹⁰⁴

Stěžejní činnosti, které Středisko rozvíjí v souvislosti s projektem, jsou pravidelná setkání rodin s přijatými romskými dětmi. Tato setkání mívají charakter zábavný, ale i vzdělávací – rodiny se zde mohou seznámit s romskými tradicemi (př. oděvy, tradiční způsoby obživy Romů), se zajímavostmi z romské historie, s významnými osobnosti romského původu, mají možnost naučit se romské písně, projít kurzem základů romského tance, podívat se na romské pohádky nebo nahlédnout do romského pojetí čistého a nečistého. Zajímavosti z romského světa, aktuální zprávy z oblasti romské kultury i kontakty na nejrůznější romské organizace jsou ke shlédnutí i na webových stránkách projektu *Naše romské dítě*.¹⁰⁵ Velice přínosným faktem na těchto setkáních je ale především možnost sdílet vlastní zkušenosti, starosti i úspěchy v oblasti náhradní rodinné péče s ostatními takovými rodinami.¹⁰⁶

Jak zmiňuje zakladatelka projektu Mgr. Vančáková, jedním z nejpálčivějších témat v náhradní rodinné péči je problematika identity romských dětí vyrůstajících v neromské rodině. Největší potíže u romských dětí v náhradních rodinách podle jejich zkušeností přicházejí v období puberty, kdy děti hledají samy sebe, zkoumají svou vlastní

¹⁰³ Naše romské dítě [online] c 2008 [cit.2009-05-21]. Dostupný z www:

http://www.nahradnirodina.cz/nase_romske_dite.html

¹⁰⁴ Naše romské dítě [online] c 2008 [cit.2009-05-21]. Dostupný z www:

http://www.nahradnirodina.cz/nase_romske_dite.html

¹⁰⁵ www stránky Projektu Naše romské dítě [online] c 1999 - 2008 [cit.2009-05-21]. Dostupný z www:

http://rodina.cz/scripts/journal/journal.asp?f_id=6443

¹⁰⁶ Frantíková, J. Kdo založil projekt Naše romské dítě, In: *Děti a my* 4/2006. s. 42 - 43

identitu.¹⁰⁷ Z tohoto důvodu se témata pravidelných setkání rodin s přijatými romskými dětmi točí kolem identity dítěte a kolem toho, jak může rodič coby „bílý“ pomoci romskému dítěti v budování jeho identity. Setkání se účastní např. psycholog, který se snaží s rodiči hledat cestu, jak předcházet šikaně a diskriminaci a jak podporovat rozvoj zdravého sebevědomí dítěte, nebo romští hosté, kteří za prvé působí jako pozitivní vzor jako Romové, kteří v životě něčeho dosáhli, a za druhé mohou rodičům přiblížit, jaké pro ně bylo budování vlastní identity v neromské společnosti.¹⁰⁸

Na podobných setkáních i mimo ně probíhají odborné semináře pro rodiče a přednášky s romskou tematikou, besedy s odborníky, se kterými se rodiče mohou poradit. Středisko nabízí náhradním rodinám odborné konzultace s psychologem se zaměřením na problematiku romských dětí v náhradní rodinné péči.

---

¹⁰⁷ Z rozhovorů s Mgr. Martinou Vančákovou

¹⁰⁸ Frantíková, J. Kdo založil projekt Naše romské dítě, In: *Děti a my* 4/2006. s. 42 - 43

10. Pěstounské a adoptivní rodiny

Jeroným Klimeš ve své práci *Budování identity dítěte* připodobňuje rozdíl mezi náhradním a biologickým rodičovstvím k rozdílu mezi jízdou na kole a na tříkolce. Třetí kolečko člověku pomáhá držet rovnováhu a ten tak může získávat jistotu postupně, až dojde k tomu, že již zvládne jízdu pouze na dvou kolech. Stejně jako jízda na kole a na tříkolce si je i biologické a náhradní rodičovství v mnohém podobné, v mnohých ohledech se ale podstatně liší. Náhradní rodiče musejí mít navíc znalosti a schopnosti, které biologičtí rodiče často ani mít nepotřebují.¹⁰⁹

10.1 Náhradní rodiče teoreticky

Jak bylo zmíněno v prvních kapitolách této práce, dříve byly děti přijímány kvůli tomu, aby náhradním rodičům v podstatě k něčemu posloužily. V případě šlechty to bylo zachování rodu, mezi chudým obyvatelstvem byly přijaté děti využívány jako levná pracovní síla. Dalo by se říci, že to byli rodiče, kdo si vybíral dítě pro naplnění svých potřeb. Dnes je upřednostňována rétorika naprosto opačná – vhodní rodiče jsou vybíráni pro dítě – dítě má být do náhradní péče umístěno v první řadě kvůli jeho vlastnímu prospěchu.

Kromě základních nároků jako je stálé zaměstnání s dostatečným příjmem pro rodinu, ale zároveň dostatek času pro dítě, jsou na náhradní rodiče kladeny ještě další, větší nároky než na rodiče biologické. Musejí totiž počítat s tím, že dítě, které přijímají za člena své rodiny, přichází s minulostí, jehož nebyla nová rodina součástí, a která mohla být a ve většině případů byla pro dítě traumatická.¹¹⁰

Nejčastější motivací pro přijetí cizího dítěte za vlastní je neplodnost partnerů či jednoho z nich. Odborníci v oblasti náhradní rodinné péče upozorňují na to, že se zájemci musejí nejdříve srovnat se svou identitou jako náhradních rodičů, teprve poté mohou být dostatečnou oporou přijatému dítěti v budování jeho vlastní identity. Přijetí dítěte do péče musí být samozřejmě společným rozhodnutím obou rodičů, ne jen jednoho z nich. Jednoduše a výstižně to shrnul Zdeněk Matějček konstatováním, že důvody pro přijetí

---

¹⁰⁹ Klimeš, J. *Budování identity dítěte*, s. 6

¹¹⁰ Formánek, O. Jak nabídnout více dětem i pěstounům. In: *Náhradní rodinná péče II/2004*. s. 15 - 17

dítěte do péče by měly vycházet z osobní motivace náhradních rodičů, z jejich vnitřního přesvědčení.¹¹¹

10.2 Náhradní rodiče v praxi

Jak již bylo sepsáno výše, výzkumu se účastnilo šest rodin, z toho tři adoptivní, dvě pěstounské a v jednom případě šlo o formu poručnictví. Polovina rodin respondentů, se kterými bylo během výzkumu spolupracováno, již své děti před přijetím těch opuštěných měla, u tří dotazovaných rodin tomu tak nebylo. Dvě z nich stále nemají biologické děti, jedna rodina si pořídila vlastní děti až po osvojení dvou romských.

10.2.1 Motivace k přijetí dítěte

Kromě dotazů týkajících se konkrétně identity dětí přijatých do rodin byly součástí výzkumu i otázky vztahující se k motivaci náhradních rodičů k tomuto kroku. U dvou respondentek, které nemají vlastní děti, byla důvodem pro přijetí „cizího“ dítěte za vlastní potřeba dát životu směr a smysl, odkazovaly se na přirozený běh života. Rodina č. 2 neměla před přijetím dětí do péče vlastní děti, ty přišly až později. Jako motivaci rodiče uvedli, že je lákalo vychovávat etnicky odlišné dítě a zároveň chtěli umožnit opuštěnému dítěti vyrůstat v rodině a ne v ústavu.

Rodiny s vlastními dětmi se všechny shodly na tom, že tímto způsobem chtěly pomoci někomu, kdo vlastní rodinu nemá. U jedné rodiny bylo navíc ještě jako důvod uvedeno zdravotní riziko spojené s dalším možným těhotenstvím maminky. Rodina číslo 5 získala původně do pěstounské péče dva chlapce majoritního původu, z nichž jeden byl ale obtížně vychovatelný a od rodiny utekl. Stejně jako u ostatních rodin, i u této bylo motivací k přijetí snaha pomoci opuštěným dětem. U dalších dvou dětí, které mají v pěstounské péči, tentokrát s poloromským původem, byla motivace také shodná, ale postup pro jejich získání byl poněkud odlišný. Rodina děti nejdříve poznala, poté se rozhodla, že by je chtěla mít v pěstounské péči.

Pokud se týká etnické příslušnosti přijatých dětí, čtyři rodiny ze šesti uvedly, že jim na ní nezáleželo. Dvě rodiny romské či poloromské dítě vyloženě chtěly. Maminka z rodiny č. 4 je vystudovaná romistka, na přijetí romského dítěte do péče nahlíželi rodiče tak, že ty mají menší šanci se do rodiny dostat a jejich rodina má romskou kulturu ráda,

---

¹¹¹ Matějček, Z. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 21

proto neviděli důvod, proč by si neměli vzít do péče dítě s romským původem. I rodina č. 2 děti romského původu do náhradní péče vyžadovala a odkazují se na svůj romantický vztah k romskému etniku a stejně jako rodina 4 na to, že romské dítě si je ochotno vzít do péče jen málo rodin.

Naopak jedni z náhradních rodičů uvedli, že ze začátku o romském dítěti neuvažovali, protože se báli možných negativních reakcí okolí a toho, jak by byli schopni se s danou situací vyrovnat. Jedna rodina, které nezáleželo na etnické příslušnosti dítěte v případě přijetí prvního dítěte, již ale v případě žádosti o zařazení do seznamu žadatelů s cílem přijmout druhé dítě romskou etnickou příslušnost preferovala.

Rodiny, jimž nezáleželo na etnickém původu přijatých dětí, uvedly, že počítaly s tím, že „dostanou“ dítě romského či poloromského původu. Podle slov jednoho z respondentů: „(..) očekávali jsme, že to nejspíš bude Rom, protože romské děti žadatelé o NRP většinou nechtějí a nám to bylo jedno.“ Rodiny, které od počátku chtěly romské dítě, jako důvod uvedly, že tak pomohou někomu, pro něhož je obtížnější najít náhradní rodinu, než pro ostatní.

10.2.2 Jak rodiče vysvětlovali biologickým dětem přijetí „cizího“ dítěte?

Všechny rodiny, které mají vlastní děti (ve smyslu biologicky vlastní), s nimi rozebírali přijetí dalších dětí do rodiny. Maminka z rodiny č. 1 k tomu řekla: „*Kluci chtěli další sourozence a chtěli přímo děvčata. Vysvětlili jsme jim, že oni sami mají svůj domov a rodiče, ale jsou i děti, které tohle nemají. Zeptali jsme se jich, zda by nechtěli pomoci takovému dítěti. Oni s tím souhlasili.*“ I ostatní rodiny se shodují v tom, že se svými biologickými dětmi o přijetí dalších dětí mluvily, a jejich rozhodnutí pro přijetí bylo společné. Stejně tak vysvětlení motivace k tomuto činu je u všech rodin stejné, a to snaha pomoci dětem, které nemají vlastní rodiče.

Středem zájmu dalších otázek výzkumu bylo také, zdali s biologickými dětmi rodiče mluvili o možném jiném etnickém původu přijatých dětí. Členové rodiny číslo 5 a stejně tak rodiny č. 4 k tomu řekli, že takovou otázku neřešili, stejně tak rodiče nepřipravovali vlastní děti na možné negativní reakce okolí na přijaté děti jiného etnického původu. Rodina číslo 1 oproti tomu vysvětlila vlastním chlapcům, že je možné, že budou vypadat jinak, mít jiné vlásy, pleť. Stejně tak s nimi mluvili o tom, že lidé v okolí na to mohou reagovat různými způsoby: „*Řekli jsme, že jsou lidé, kteří nechápou, že vypadá-li někdo*

jinak, neznamená to, že je horší. A že musí počítat s tím, že jejich sestram i jim samotným se mohou takoví lidé posmívat.“

U poručnické rodiny číslo 6 byla situace odlišná v tom, že pěstounka nemá vlastní děti. Před přijetím romské dívky do poručnictví měla ale už v péči tři děti majoritního etnika. Respondentka nijak nekomentuje, jestli s dětmi probírala přijetí dalšího dítěte, ani jestli je připravovala na možné negativní reakce okolí. Shrnuje ale vlastní pocity a myšlenky, které ji v tu dobu napadaly: *„Nedá se říct, že připravovali... To nebyla příprava, v hlavě se jen odehrávaly všechny možné pochybnosti a předsudky.“* Z této odpovědi se dá soudit, že se žena před přijetím romské dívky do péče pečlivě rozhodovala a přemýšlela o tom, jestli zvládne vychovávat dívku jiného etnického původu a očividně odlišného vzhledu v naší rasisticky orientované společnosti.

10.2.3 Reakce širšího okolí i vlastní rodiny

Pokud se týká reakcí širšího okolí, jedna z rodin uvedla, že své rozhodnutí přijmout děti s odlišným etnickým původem s nikým nerozebírala, proto neměla ani žádnou zpětnou reakci na toto rozhodnutí. Další rodiče mají v podstatě podobnou zkušenost. Rozhodnutí přijmout romské děti sice svému okolí sdělili, ale to se k tomu nevyjádřilo. Slovy respondentky: *„Nevím, co si o tom mysleli, ale nijak to nekomentovali.“*

Respondentka z rodiny č. 6 shrnuje zkušenost s reakcí širšího okolí i příbuzných do jedné odpovědi. Na poloromský původ dívky, kterou má v poručnictví, reagoval každý jedinec jinak. Ze začátku prý byly reakce křečovité, ale když lidé z příbuzenstva i okolí začali dívku více poznávat, situace se začala postupně zlepšovat.

Širší příbuzenstvo rodiny č. 5 s přijetím dětí s odlišným etnickým původem nesouhlasí. Jedna rodina vyprávěla, jak reagovali rodiče jednoho z nich – původně je od rozhodnutí přijmout romské dítě odrazovali, především se báli reakcí okolí, ale i genetické výbavy. Respondentka s úsměvem vyprávěla, jak se po několika měsících „noví“ prarodiče přijatého dítěte hádali (absolutně nelogicky, jak uvedla respondentka) ohledně toho, po kom z nich dvou má přijaté dítě rádo banány.

Ostatní rodiče odpovídali víceméně shodně v tom smyslu, že každý příbuzný reagoval jiným způsobem. Někteří je v rozhodnutí podporovali, protože považovali za dobré a záslužné rozhodnutí pomoci dítěti, které to potřebuje, nehledě na to, jestli je jeho původ romský, majoritní, vietnamský či jakýkoli jiný. Jiní členové širší rodiny je naopak od

tohoto rozhodnutí odrazovali. Odvolávali se především na „geny“, na „volání krve“, báli se rizika, že si novou rodinu dítěte najde jeho původní rodina a bude je ohrožovat.

Během výzkumu jsem se na jednom semináři setkala i s rodinou (není součástí vzorku respondentů), která chtěla přijmout dítě s romským původem. Jejich blízká rodina ale reagovala tak odmítavým způsobem, že od tohoto rozhodnutí rodiče nakonec ustoupili a přijali do péče dívku z majoritního etnika.

11. Identita romských dětí v pěstounských a adoptivních rodinách

11.1 Identita dětí v NRP

Problém budování identity není výsadně problémem dětí vyrůstajících v náhradní rodinné péči. S tím záludným slovem identita a tím, co obsahuje, se musí vyrovnat každý jedinec. Na uvědomění si toho, kdo jsem a čeho jsem součástí, stojí, pokud ne celý budoucí život, tak alespoň jeho značná část. Pevně zakotvená identita dává člověku pocit jistoty a bezpečí, protože zkrátka ví, kam patří.¹¹² Jednou ze základních psychických potřeb každého jedince je, jak tvrdil dětský psycholog Zdeněk Matějček, potřeba pozitivní identity. Prostřednictvím jejího uspokojení jedinec pozitivně přijímá sebe sama, což je jednou ze základních podmínek pro pozitivní přijímání druhých lidí a pro uspokojivé zařazení každého jedince do společnosti.¹¹³

Navzdory tomu, že problémy s identitou jsou celospolečenským jevem, největší dopady mají právě na děti vyrůstající v náhradní rodinné péči, a to z důvodu, že ty si musejí vytvářet několik paralelních identit.¹¹⁴ Ještě složitější je to pro přijaté děti etnický odlišné od svých náhradních rodičů – ty se totiž musejí vyrovnat navíc s tím, že se očividně liší, a musejí si pro toto najít vysvětlení a způsob, jak reagovat, pokud na to okolí jakýmkoli, třeba i nevhodným způsobem poukazuje.

Budování identity dítěte v náhradní rodinné péči bývá problematické, což je z velké části dáno tím, že v České republice se děti do náhradních rodin dostávají v pozdním věku. Pozdním vzhledem k vývojovému období dítěte, v němž si dítě vytváří vztah k blízkému člověku, nezáleží na tom, jestli je to rodič biologický nebo náhradní. Pro vytvoření takového vztahu je klíčový již batolecí věk dítěte.¹¹⁵ Pokud se opuštěné dítě dostane do nové rodiny v pozdějším věku, může se stát, že bude mít problém s vytvořením si vztahu k novým rodičům, že se ve vztahu k nim bude projevovat vzdorem a nepřijetím. Může to být z důvodu, že si již vypěstovalo vazbu na osobu, která mu byla v rozhodujícím věku na blízku (může to být babička, ale i zaměstnanec

---

¹¹² Klimeš, J. *Budování identity dítěte*, s. 11

¹¹³ Matějček, Z. *Náhradní rodinná péče: Příručka pro odborníky, osvojitele a pěstouny*, s. 67

¹¹⁴ Klimeš, J. *Budování identity dítěte*, s. 45

¹¹⁵ Kovařík, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*, s. 1 - 16

kojeneckého ústavu, který se o něj více staral) nebo naopak z důvodu, že si neměl ke komu vytvořit vztah (př. z důvodu směnného provozu pracovníků v ústavních zařízeních), což může v budoucnu vést k problémům s navazováním vztahů obecně. V tomto případě se pak mluví o poruše attachmentu neboli citového připoutání. Schopnost citového připoutání je ale základním stavebním kamenem v budování identity – je totiž důležitým předpokladem pro hledání odpovědí na otázky vztažené k tomu, kdo jsem a kam patřím.¹¹⁶

11.2 Identita romských dětí v NRP

Problém budování identity dětí jiného etnického původu v náhradní rodinné péči je otázka ještě složitější. Není to dáno tím, jak upozorňuje Mgr. Martina Vančáková ve svém útlém dílku *Romské dítě v náhradní rodinné péči*, že by romské děti v náhradních rodinách byly hůře zvládnutelné, že by jejich výchova byla výrazně obtížnější než u jiných přijatých dětí.¹¹⁷ Ta obtížnost, „problematičnost“ v oblasti identity romských dětí v NRP, existence jejich jakési dvojí identity, je způsobena přístupem a reakcemi majoritní společnosti, která na romské děti jako na jiné nahlíží.

Mgr. Vančáková v pojmu identita vidí 3 různé oblasti: 1. Jaký jsem – jsem blond/hnědovlasý, jsem malý/vysoký, hezký/ošklivý, 2. Kým jsem, tzn. jsem dítě svých rodičů, jsem sestrou/bratrem svých sourozenců, ale také jsem Rom/ka, Čech/Češka, 3. Kam patřím, tj. jsem členem mojí rodiny, jsem součástí jedné určité třídy ve škole, jsem členem svojí party, patřím do skupiny dětí jezdících pravidelně na stejný tábor, chodících na hodiny baletu či zpěvu.¹¹⁸

Kromě těchto tří oblastí rozlišuje Martina Vančáková 2 součásti identity, a to „*jak se vidím já*“ a „*jak mě vidí ostatní*“. Tyto dvě součásti identity nebývají v souladu a ještě výrazněji je tomu tak v případě, kdy se dítě nějakým způsobem liší – ať se jedná o tělesné postižení nebo právě o výraznou fyzickou rozdílnost od svých rodičů. Problémem u identity romských dětí v náhradní rodinné péči je, že náhradní rodiče často přestávají vnímat „rozdílnost“ svých přijatých dětí. To ovšem neznamená, že by odlišnost v jejich vzhledu přestávalo vidět i okolí, a proto je i zřejmé, že přístup náhradních rodičů charakteristický přehlížením odlišnosti přijatých dětí není tou

¹¹⁶ Vančáková, M. *Romské dítě v náhradní rodině*, s. 8

¹¹⁷ Vančáková, M. *Romské dítě v náhradní rodině*, s. 5

¹¹⁸ z přednášky Mgr. M. Vančákové: *Identita romských dětí v NRP*, Hradec Králové 10.2.2009

správnou cestou, jak dítě připravit na možné reakce okolí na jeho jinakost. Cílem je pomoci dítěti vybudovat identitu, v jejímž rámci zkombinuje to nejlepší z obou „světů“ – romského na jedné straně a majoritního na straně druhé.¹¹⁹

11.2.1 „Špatná“ dvojitá versus vyžadovaná smíšená identita

PhDr. Mgr. Jeroným Klimeš, Ph. D. ve svém drobném díle *Budování identity dítěte* mluví o několika druzích identity. Kromě identity širší, jejíž součástí je vše, co se nějak dotýká naší osoby, individuální, která zahrnuje odpovědi na otázky, kdo jsem a jaké mám v životě role, a kolektivní, jež v sobě shromažďuje nejrůznější vlastnosti určité skupiny lidí, jejíž je člověk součástí, tu zmiňuje identitu dvojitou a identitu smíšenou.

Autor zdůrazňuje, že: „ (...) Při výchově dětí v náhradní rodinné péči je cílem vyhnout se dvojitě a naopak vybudovat smíšenou identitu.“¹²⁰ Dvojitá identita se často objevuje právě u romských dětí vychovávaných v náhradních rodinách. Její stručná charakteristika by mohla znít: *Když se mi daří, jsem „bílé“ dítě. V dobách, kdy zažívám neúspěchy, jsem Rom.* Pokud se dítě nebo již dospělý člověk vyznačuje touto identitou, sám velice dobře ví, že je Rom, ale je to pro něj nepřijatelná identita a proto se snaží sám sebe přesvědčit, že Romem ve skutečnosti není. Po určité době přesvědčování sebe sama ale přijde stav krize a její příčiny jedinec vidí právě ve své do té doby potlačované romské identitě. V tuto chvíli veškeré své neúspěchy svádí na to, že je „černý“. Živnou půdou k osvojení si dvojitě identity může být pasivní nerasismus (podrobněji níže), kdy rodiče nepomohou dítěti najít úctyhodnou variantu romské identity. Dítě pak nedokáže být hrdé na to, že je Rom, a nechce si tuto skutečnost připustit. Jak ale Jeroným Klimeš zdůrazňuje, svému okolí může člověk popírat svůj romský původ (může ho nahrazovat např. částečným původem černošským), jednoho člověka ale nikdy nepřesvědčí, a to sám sebe.

Vyžadovanou variantou je pokusit se pomoci vybudovat u romských dětí vyrůstajících v náhradní péči tzv. smíšenou identitu, tedy takovou, kdy člověk bude sám sebe považovat za pravého Roma, ale zároveň bude mít návyky majoritní společnosti a bude schopen se v ní bez konfliktů pohybovat.¹²¹

¹¹⁹ vše z přednášky Mgr. M. Vančákové: *Identita romských dětí v NRP*, Hradec Králové 10.2.2009

¹²⁰ Klimeš, J. *Budování identity dítěte*, s. 8

¹²¹ podrobněji viz Klimeš, J. *Budování identity dítěte*

Jedna maminka z rodin, které se účastnily výzkumu, je sama aktivní v oblasti problematiky romských dětí v náhradní rodinné péči, proto zná termíny od Jeronýma Klimeše velice dobře a snaží se docílit u svých dětí získání právě smíšené identity (rodina číslo 4).

Ani ostatním rodinám nebyly pojmy dvojitá a smíšená identita cizí. Rodina 5 z knih Jeronýma Klimeše přímo vychází a řídí se jeho doporučeními, snaží se tedy budovat ve svých dětech právě smíšenou identitu. Maminka z této rodiny se s Jeronýmem Klimešem osobně setkala a toto setkání považuje za velice užitečné.

Žena z rodiny 6, která má jednu romskou dívku v poručnictví, oba pojmy zná. Sama napsala: „*Ano, dvojitá identita – bílá/černá... Myslím, že si ji budou spíš řešit děti samotné. Je třeba, aby to nefungovalo tak – bílá = pozitivní, černá = negativní.*“ Stejně tak ví, co si představit pod termínem smíšená identita, sama to tak ale nenazývá, spíše podle jejích slov „*přirozeně míchá „bílé“ tradice s romskými*“.

Rodiče z rodiny 1 sice měli představu o tom, že dvojitá identita je „ta špatná“, ale konkrétněji ani jeden z termínů neznali. Vzhledem k nízkému věku přijatých děvčat (2 a 2,5 roku) sami říkají, že jsou teprve ve fázi sebevzdělávání a že mají čas na to, aby se této problematice věnovali teoreticky.

Rodina č. 2 přímo tyto termíny nezná, ale pod pojmem dvojitá identita si správně představují rozpor toho, že romské děti vychovávají Neromové. Rodiče ale říkají, že je úkolem přijatých dětí „*(...) se s tím poprat a přežít to napětí.*“

Jedinou výjimkou byla maminka z rodiny 3 – ta uvedené pojmy neznala, ani nevěděla, co si pod nimi má představit, což není překvapivé vzhledem k tomu, že je teprve „novickou“ v oblasti identity romských dětí v NRP.

11.3 Jak budovat identitu romského dítěte vyrůstajícího v náhradní rodinné péči?

Martina Vančáková sepsala ve stručnosti pět bodů, tzv. pět P¹²², kterých je třeba se držet, aby se správně vyvíjela identita dítěte jiné kultury. Tento „návod“ bych tu ráda ve stručnosti nastínila, protože částečně tvoří kostru pro řazení výsledků výzkumu.

---

¹²² Vančáková, M: *Romské dítě v náhradní rodině*, s. 11

Přijmout odlišnost

Aby byli rodiče schopni poskytnout dítěti pomoc při vytváření jeho vlastní identity, je třeba, aby si v první řadě oni sami připustili, že identita dítěte je jiná než jejich vlastní, než identita jejich biologických dětí či dalších členů rodiny i širšího okolí. Identita přijatého dítěte není o nic horší nebo lepší než ta majoritní, je prostě odlišná.

Postupně

O rozvoj identity dítěte by se náhradní rodiče měli starat od prvního okamžiku, kdy si dítě přivedou domů. Pokud tak učiní, mohou přinejmenším zmírnit bouřlivé období v pubertě, kdy si dítě nejméně uvědomuje svoji jinakost.

Přirozeně

Rodina, která přijme etnicky odlišné dítě, by měla do svého běžného života přirozeně zakomponovat prvky, které pomohou dítěti rozvíjet jeho identitu. Začleňování „toho romského“ by ale nemělo být nijak násilné. Cílem sice je, aby dítě umělo pracovat se svojí „odlišností“, ne však aby mu byla servírována takovým způsobem, že by jí byla vnímána jako něco špatného.

Pozitivně

To, že je členem rodiny dítě jiného etnického původu, by její členové měli brát jako obohacení. Přítomnost dítěte v rodině by měla rodiče vést k poznávání kultury etnika přijatého dítěte, což rodinu obohacuje o nové poznatky. Aby mohlo být dítě hrdé na svůj romský původ, měli by mu rodiče předkládat pozitivní vzory, učit ho to nejlepší z romských tradic.

Plánovitě

Dítě stejného etnika spontánně přejímá svou identitu od rodičů a pedagogů. Pokud má ale rodina v péči dítě odlišného etnického původu, musí udělat něco navíc – pro rozvoj jeho identity je třeba mít jasnou představu, kdy a jaké kroky podniknout.

11.3.1 Naše dítě se liší – je třeba řešit jeho identitu?

Stejně jako Martina Vančáková i Mgr. Zuzana Gáborová, právnička Kanceláře veřejného ochránce práv, si myslí, že prvním krokem k budování identity romského dítěte v náhradní rodinné péči je předpoklad, že noví rodiče přijmou odlišnost svého přijatého dítěte. Říká, že: „*Pro rodiče je důležité si uvědomit, že jejich svěřené romské dítě žije ve společnosti, která je rasistická.*“ a argumentuje tím, že na základě šetření Městského centra sociálních služeb v Praze vyplývá, že 75% žadatelů o náhradní rodinnou péči je rasově vyhraněných, tj. odmítají dítě jiného etnického původu, a to i v případě, že na něm tato odlišnost není viditelná.¹²³

PhDr. Mgr. Jeroným Klimeš, Ph. D. používá termín pasivní nerasismus k označení stavu, kdy rodiče sice akceptují odlišnost dítěte, ale nesnaží se aktivně budovat jeho romskou identitu, pouze přijímají jeho odlišnost a svůj pasivní přístup omlouvají výroky jako: „*Nám nevadí, že je Rom, napůl Vietnamec, že má tělesné postižení.*“¹²⁴ To je v naší rasistické společnosti dostačující možná v občanském styku, nikoli však v oblasti náhradní rodinné péče. Rodiče by se měli aktivně zajímat o romský svět a prostřednictvím svých poznatků by měli být nápomocni v budování romské identity dítěte. Přestože pasivní akceptování odlišnosti dítěte není správným přístupem k problematice identity dítěte, je to ještě jeden z lepších případů. V horších případech může docházet k zatajování, popírání nebo i napadání jeho odlišné identity.¹²⁵

Téměř všechny dotazované rodiny odpovídaly na otázku, zdali je potřeba řešit identitu romského dítěte vyrůstajícího v náhradní rodinné péči, jednoznačně a bez velkého přemýšlení kladně, protože je jejich součástí. Některé z rodin k tomu ihned doplnily, že se kvůli problematice identity dítěte a podpory jejího budování účastní různých seminářů a setkání.

Pět z šesti respondentských rodin odpovědělo, že na nezbytnost věnovat se identitě přijatého dítěte takto nahlíží od chvíle, kdy s nimi dítě začalo žít ve společné domácnosti. Maminka z rodiny číslo pět to vidí jako přirozeně se vyvíjející proces, který

---

¹²³ Gáborová, Z. Budování identity dítěte v náhradní rodinné péči, In: *Průvodce náhradní rodinnou péčí* 3/2006. s. 17 - 18

¹²⁴ Klimeš, J. *Budování identity dítěte*, s. 28

¹²⁵ Klimeš, J. *Budování identity dítěte*, s. 28 - 29

prostě následují. Čím jsou jejich romské děti starší, tím více se chtějí dozvídat o své minulosti, o romských tradicích a oni se jako rodiče snaží být jim v tom nápomocní a zprostředkovat jim možnost se o svých kořenech dozvědět víc.

Respondentka z rodiny číslo 6 odpověděla, že identitu dítěte je samozřejmě nutné řešit, a to od první chvíle, ale že: „(...) *bylo potřeba nejdřív vyřešit identitu dítěte v rodině...jeho pozici, takže romství se trochu odsunulo.*“ Stejně tak rodina č. 4 shrnuje, že bylo nejdříve třeba počkat, až si na novou situaci celá rodina zvykne. Poté bylo podle rodičů nutné řešit identitu dětí jako přijatých a teprve po přibližně dalším půl roce jejich etnická příslušnost.

Pouze jedna z dotazovaných rodin, konkrétně maminka z rodiny číslo 3, neřešila identitu přijatého dítěte a jeho příslušnost k romskému etniku dříve, než se setkala se zvědavými dotazy své dcery vyprovokované poznámkami a reakcemi okolí. V současné době devítiletá dívka dodnes neví, že je osvojená, a rodiče s ní ani nijak neřeší její odlišný etnický původ. Teprve když dívka stále častěji přicházela ze školy s otázkami ohledně jejího odlišného vzhledu, uvědomila si maminka, že není možné donekonečna dívčin romský původ přehlížet a že bude muset najít odpovědi na dceřiny zvědavé dotazy. To, co ostatní dotazované rodiny udělaly již dávno, tato maminka učinila až poté, co k tomu byla donucena okolnostmi - připustila si odlišnost své dcery.

11.3.2 Pravda o původu

Prvotním předpokladem k úspěšnému budování identity romského dítěte v náhradní rodinné péči samozřejmě je, že si bude vědom svého romského původu. Odborníci se shodují v tom, že by dítě mělo vědět nejen to, že není biologickým dítětem svých „nových“ rodičů, ale i skutečnost, že má romské kořeny. S prvními poznámkami na téma jejich odlišnosti se děti setkávají zpravidla již v předškolním věku, přestože může jít jen o zvědavé otázky pátrající po původu toho, proč má jedno dítě černá kolena zatímco druhé bílá.¹²⁶

Dítě by s pravdou ohledně svého příchodu do rodiny mělo být seznámeno v co nejučtější věku. Již od raného dětství by mu měl být vyprávěn příběh o tom, jak bylo přijato do rodiny, jak si ho rodiče vybrali mezi dalšími dětmi, např. z důvodu, že pro ně bylo mezi přítomnými dětmi nejkrásnější apod.

---

¹²⁶ z přednášky Mgr. M. Vančákové: *Identita romských dětí v NRP*, Hradec Králové 10.2.2009

Obdobně by se mělo postupovat s informacemi o etnickém původu malého „Romčátka“. Dítěti by měli rodiče vyprávět o tom, že jeho první maminka, která ho nosila v bříšku, byla Romka, a proto i ono má romský původ. Martina Vančáková doporučuje v tomto momentě připojit i nějakou pozitivní informaci, např. že tak krásné vlásky má dítě právě po romské mamince či tatínkovi.¹²⁷ Prostřednictvím takto pozitivně laděných sdělení napomáhají rodiče dítěti v budování si kladného postoje k jeho romství.

Jiří Kovařík v knize *Náhradní rodinná péče v praxi* zmiňuje, že dítě si okolnosti osvojení nebo umístění do pěstounské péče uvědomuje již na přelomu batolecího a předškolního věku.¹²⁸ Pokud bude dítě seznamováno s těmito skutečnostmi již od věku dvou až tří let, nebude ještě zatíženo předsudky a bude tyto informace přijímat s takovým nádechem, s jakým mu je sdělují rodiče (tedy s radostným, protože rodiče jsou šťastní, že ho mají).

V případě, že se dítě dozvídá o svém romském původu od jiné osoby než náhradních rodičů, často tomu tak bývá v negativně laděné situaci (př. někdo dítěti nadává do cikánů). Nejenže dítě v tuto chvíli neví, jak má reagovat, protože to pro něj není přirozená součást jeho života, ale jeho bezradnost se promění ve vztek na náhradní rodiče, kteří k němu ohledně jeho původu nebyli upřímní a dítě má pocit, že jim už nemůže důvěřovat.¹²⁹ Dítěti by tedy měla být sdělena a opakována pravda o jeho původu od momentu jeho příchodu do rodiny a s postupujícím věkem by měly příběhy jít více do hloubky a obsahovat podrobnější informace.

V otázce upřímnosti ohledně toho, že jsou děti do rodiny přijaté, i v otázce jejich etnického původu jsou dotazované rodiny za jedno – téměř všechny to již dětem řekly (rodina č. 2, 4, 5 a 6) nebo se k tomu chystají v momentě, až dorostou do věku, kdy tomu začnou rozumět (rodina č. 1). Informace by měly být dětem sdělovány přiměřeně jejich věku a schopnostem chápání, čím jsou starší, tím by měly být informace podrobnější.

Rodiče č. 2 mluví s přijatými dětmi o jejich původu od prvního dne, kdy si je přivedli domů. Řídí se heslem: „*Od začátku, postupně, vždy na úrovni jejich pochopení, pokud možno pozitivně.*“ Rodiče č. 4 si myslí, že v rámci rodiny je nutné řešit odlišný etnický

---

¹²⁷ z přednášky Mgr. M. Vančákové: *Identita romských dětí v NRP*, Hradec Králové 10.2.2009

¹²⁸ Kovařík, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*, s. 24

¹²⁹ Kovařík, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*, s. 22

původ dítěte ještě před jeho příchodem do rodiny. Od prvního dne by měla podle jejich názoru rodina s dětmi řešit jejich identitu přijatých dětí. S etnickou příslušností to nevidí tak jednoznačně, rozhodně by ale děti měly mít jasno ve věci svého původu dřív, než by se mohly setkat s negativními reakcemi okolí (už např. v mateřské školce či na hřišti při společných hrách s vrstevníky).

Výjimkou je opět rodina č. 3, která své přijaté holčičce ještě neřekla ani skutečnost, že je adoptovaná, ani jí nesdělila nic o jejím romském původu. Vzhledem k tomu, že se matka začala zajímat o problematiku identity romského dítěte vyrůstajícího v NRP, dá se očekávat, že se toto v budoucnu změní a že v současné době maminka pouze hledá způsob, jak to dívce co nejvhodnějším způsobem říci a jak jí pomoci tuto informaci přijmout a následně budovat „bílo-romskou“ identitu.

Poněkud jiná je situace u rodiny č. 1, která má přijaté dívky ve věku 2 let a 2,5 roku. Zatím jsou podle maminky malé na to, aby chápaly, co to znamená mít romský původ. Rodiče mají ale určitě v plánu tuto skutečnost holčičkám říci z vlastního přesvědčení o potřebě upřímnosti v těchto věcech, ale v druhé řadě i z důvodu, že žijí na vesnici, kde chybí anonymita charakteristická pro velkoměsta, a lidé z vesnice o romském původu dívek vědí. Proto by podle slov respondentky byla hloupost tuto skutečnost dívkám tajit. Prozatím se skutečností o romském původu obou dívek mluví s biologicky vlastními syny, kteří jsou starší (6 a 9 let).

11.3.3 Romská kultura jako běžná součást života rodin

Přijmutí odlišnosti dítěte a pravdomluvnost o této skutečnosti je prvním, nikoli však jediným potřebným krokem v budování identity dítěte odpovídající jeho původu. Když rodina přijme mezi sebe dítě s odlišným etnickým původem, rázem se stává rodinou smíšenou. Běžnou součástí života takové rodiny by měly být zvyky a tradice nejen majoritního etnika, ale také etnika romského. K tomu, aby se mohly prvky romské kultury stát součástí každodenního života, musejí členové rodiny romskou kulturu znát. Rodičům je doporučováno, aby si sami osvojili znalosti z oblasti romské historie, tradic a zvyků.¹³⁰

---

¹³⁰ Gáborová, Z. Budování identity dítěte v náhradní rodinné péči, In: *Průvodce náhradní rodinnou péčí* 3/2006. s. 18

PhDr. Jeroným Klimeš upozorňuje, že pro správné budování identity romského dítěte není povinností, ale spíše nutností seznámit ho se světem Romů. Tohoto úkolu se musí ujmout právě náhradní rodina.¹³¹ K tomu, aby přijaté děti mohly být hrdé na to, že patří k romskému etniku, měli by jim rodiče předkládat to nejlepší z romské kultury, tradic i umění, a samozřejmě by měli být ochotni s nimi mluvit o jejich odlišnosti.

Vzhledem k nízkému věku přijatých děvčat v rodině č. 1 se předávání romské kultury zatím omezuje jen na to, že jim rodiče zpívají romské písničky. V ostatních oblastech romského dědictví se zatím vzdělávají rodiče sami. Ohledně toho, jak dětem vysvětlují či mají v plánu vysvětlovat jejich fyzickou odlišnost, až s takovými otázkami přijdou, odpověděli následovně: „*Myslím, že pokud s takovými otázkami jednou přijdou, bude to špatně. Chtěli bychom, aby vyrůstaly s vědomím, že jsou Romky a byly na to i hrdé a věděly, proč jsou hrdé a uměly to vysvětlit atd.*“

Rodina č. 2 vzhledem k vyššímu věku dětí již svůj zájem soustřeďuje na rozsáhlejší oblast. Poslouchají doma romskou hudbu, jezdí na akce pořádané Romským muzeem v Brně vztahující se k romským tradicím, zvykům, kultuře, historii, jazyku. Dědeček navíc občas přinese romské časopisy, děti o ně ale zatím neprojevily výraznější zájem. Ohledně své odlišnosti děti otázky zatím prý nepokládají, ale rodiče s nimi mluví o jejich příslušnosti k romskému etniku. Konkrétně: „*Ano, jste Romové. Není žádný národ lepší nebo horší než jiný (...). V každém národě jsou dobří lidé a špatní lidé. (...) Ano, Romové jsou na některé věci nadaní – třeba na hudbu. Ano, někteří Romové kradou. Běloši ale taky kradou a větší peníze.*“

Rodina č. 3 zatím své dcerce žádnými způsoby nenapomáhá budovat romskou část její identity, protože o svém romském původu zatím neví.

Romská kultura byla u rodiny č. 4 součástí každodenního života již před přijetím romských dětí. V dětech se snaží romskou identitu budovat skrze romskou kulturu jako takovou – hudbu, pohádky, romské osobnosti v médiích. Snaží se ale „to romské“ zakomponovat do běžného života – např. v obchodech chodívají k romským pokladním, Zároveň se běžně účastní akcí spojených s romskou kulturou pořádaných romskými organizacemi.

---

¹³¹ Klimeš, J. *Budování identity dítěte*, s.29

Rodiče č. 5 to nevidí, jako že by svým romským dětem pomáhali budovat jejich identitu, shrnují to následovně: „*Spíš se snažíme jim nic netajit a zprostředkovat jim informace o romské kultuře a historii.*“ Negativně odpovídali i na otázku, zdali nějak vysvětlují či se chystají vysvětlovat dětem jejich odlišnost.

V šesté rodině se snaží učit romsky, poslouchají romskou hudbu, chodí do Romského muzea a účastní se romsky orientovaných akcí. Obecně se zajímají o romskou historii a tradice. Poručnice si s dívkou romského původu povídá o její odlišnosti. Snaží se ji naučit, že na jejím romství není nic špatného a že nesmí podlehnout negativnímu pohledu společnosti na něj.

11.3.4 Setkávání s rodinami s romskými dětmi v NRP, s Romy

V budování identity přijatého romského dítěte může být velice užitečné i setkávání s podobnými rodinami. Děti si tak uvědomí, že v takové situaci nejsou samy, že existují i jiné takto smíšené rodiny. Pro rodiče mohou být podobná setkání užitečná v tom, že se setkají s rodinami, které řeší obdobné otázky či problémy, jako oni sami. Stejně tak je prospěšné, pokud rodina udržuje přátelské vztahy s nějakou romskou rodinou.¹³²

Rodiny respondentů se setkávají s dalšími rodinami vychovávajícími romské děti přinejmenším na setkáních pořádaných Střediskem náhradní rodinné péče v rámci projektu *Naše romské dítě* i dalšími organizacemi zabývajícími se náhradní rodinnou péčí. Na těchto setkáních oceňují především to, že děti vidí, že existují i další „smíšené“ rodiny, a rodiče mohou sdílet vzájemné zkušenosti. Rodiny č. 1 a 4 se přímo přátelí s dalšími rodinami, které mají v péči děti odlišného etnického původu. Stejně rodiny také udržují přátelské vztahy s několika romskými rodinami.

11.3.5 Příprava na možné negativní reakce okolí

Kromě toho, že by děti měly být obeznámeny s jednotlivými aspekty romské kultury, je nezbytností, aby si byly vědomy i toho „špatného“. Rodiče by s dětmi měli mluvit i o vztahu majoritní společnosti k romskému etniku a o jejich sociálním postavení. Děti by

---

¹³² z přednášky Mgr. Martiny Vančákové: *Identita romských dětí v NRP*, Hradec Králové 10.2.2009

měly být připravené na to, že se kvůli svému odlišnému vzhledu mohou setkat s negativními reakcemi ze strany většinového obyvatelstva. Úkolem náhradních rodičů je dokázat v dětech vybudovat pocit vlastní hodnoty bez ohledu na jakékoli mínění okolí.¹³³

Vhodným způsobem, jak děti navzdory negativním reakcím okolí ubezpečit, že není nic špatného na tom být Rom, je upozorňování na pozitivní vzory, na jedince romského původu, kteří „něco“ dokázali.¹³⁴ Pomůckou jim v tom může být např. kniha *Roma Rising: romské obrození* od Ch. E. Wyatta, která v sobě zahrnuje několik desítek příkladů úspěšných romských jedinců.

Jak již bylo řečeno výše, naše společnost je z velké části rasistická, proto by měli náhradní rodiče připravit svoje děti na možné negativní reakce, se kterými se mohou setkat.

Rodina č. 1 připravuje na možné negativní výpady ze strany majoritní společnosti zatím jen biologické děti, protože přijaté dívky jsou ještě malé. Ty se na to chystají připravit v předškolním věku, protože očekávají, že ve škole by se již s negativními reakcemi mohly setkat. Tak se tomu stalo v případě biologických chlapců, kteří přišli ze školy od spolužáků „poučení“ o Romech. Rodiče jim vysvětlili, že: „(...) být dobrým, či špatným člověkem není věc etnické příslušnosti, ale je to problém lidského chování, slušnosti atd. A uvedli jsme konkrétní případy dobrých i špatných Romů a dobrých i špatných „Gadžů“. Stejně mají v plánu přistupovat k dívkám. Chtějí, aby měly znalosti o Romech, romství a aby znaly romské osobnosti, které pro ně budou sloužit jako pozitivní vzory a to vše jim pomáhalo čelit předsudkům naší společnosti. Rodina se zatím neseetkala s negativními reakcemi ze strany okolí, spíš naopak s pozitivními.

Druhá rodina s přijatými dětmi mluví o přístupu některých členů majoritního obyvatelstva k romskému etniku a snaží se jim vštípit, že kdo mluví o Romech všeobecně jako o špatných lidech, je hloupý, protože zobecňuje. Jak ale upozorňuje otec, snaží se při hovorech s dětmi rozlišit, zda mohlo jít o rasistické chování nebo reakci na agresivní chování jejich dětí, které u nich není výjimkou, jak sám kriticky hodnotí. S výraznými negativními reakcemi se ale rodina prý zatím neseetkala (rodiče to

---

¹³³ Vančáková, M. *Romské dítě v náhradní rodině*, s. 23

¹³⁴ z přednášky Mgr. Marty Vančákové: *Identita romských dětí v NRP*, Hradec Králové 10.2.2009

příkládají tomu, že žijí na vesnici), spíše se setkali s pozitivními reakcemi z řad svých známých.

S adoptovanou dívkou z rodiny č. 3 zatím rodiče možné negativní reakce ze strany okolí nerozebírají, protože jí nesdělili ani skutečnost, že je adoptovaná a že má romský původ. Nesetkali se přímo s agresivními výpady z řad majoritní společnosti, k nutnosti řešit identitu přijaté dívky je ale přivedly poznámky dívčinych spolužáků, protože ta se začala na možný důvod těchto poznámek rodičů vyptávat.

Romské děti z rodiny č. 4 jsou sice obecně seznámeny s možnými negativními reakcemi okolí na nějaký odlišný rys, zatím podle rodičů ale nemají toto riziko vztaženo na sebe (tj. dětem je příkladně vysvětlováno, že někteří lidé reagují nevhodně na „odlišnost“, zatím si ale nejsou vědomy toho, že se v tomto smyslu liší i ony, a tak by se mohly stát terčem podobných útoků). Podle slov maminky bude jejich úkolem přes léto na tuto možnost připravit chlapce, který jde od září do školy, kde je již velká pravděpodobnost setkání se s rasistickými poznámkami či útoky. S negativními reakcemi se rodina setkala např. při nákupu v supermarketu, kdy kvůli etnickému původu dětí měli za zády po celou dobu člena ostrahy. Se stereotypními náhledy na Romy se prý setkali ale i u lékařů, kteří na základě „typicky romského“ příjmení dětí jednali s rodinou zaujatě. Teprve po vysvětlení situace (děti má rodina v pěstounské péči) své stanovisko radikálně změnili. Naopak se rodina setkala i s reakcemi, které vyjadřovaly obdiv a odvahu náhradních rodičů. Přestože tato slova byla myšlena dobře, dětem to podle rodičů škodí, protože pro ně určitě není pozitivní slyšet, že je obdivuhodné, když je někdo vychovává.

Pokud děti z páté rodiny přijdou s informací, že se setkaly s útoky, posměšnými poznámkami na jejich osobu, rodiče si s nimi o tom povídají, ale nijak cíleně je na tuto možnost nepřipravují, ani se dětem nesnaží vyvracet stereotypní náhled majority na romské společenství. Zatím se děti setkaly s negativně laděnými poznámkami jen od spolužáků, kteří tak ale prý jednali výjimečně a v afektu.

Šestá rodina se snaží připravit přijatou dívku na možné záporné reakce majoritní společnosti na její romský původ, stejně tak maminka usiluje, aby dívka nepodlehla stereotypním náhledům na romskou komunitu, ale ne vždy je to prý účinné. Snaží se hledat pozitivní romské vzory, ukazovat na pozitiva v romství, vypěstovat v dívce hrdost na to, že je Romka.

11.4 Biologická rodina – tabu nebo otevřené téma?

Neoddělitelnou součástí života přijatého dítěte a velice důležitým prvkem v budování identity tohoto dítěte je jeho minulost. Vzhledem k tomu, že se identita do značné míry vytváří ze vzpomínek, je chybným krokem náhradních rodičů, pokud se snaží za minulostí dítěte udělat tlustou čáru a tvářit se, že neexistovala. Jak upozorňuje PhDr. Jeroným Klimeš:

„Dítě musí vědět, jaká byla jeho minulost, protože od ní odvozuje další pokračování svého života. Fotografie, hračky z minulosti a s nimi opakovaně vyprávěné rodinné příběhy jsou kostrou, o kterou se opírá další budování identity.“¹³⁵

Velice důležitou součástí minulosti přijatého dítěte jsou jeho biologičtí rodiče. I v případech, že náhradní rodiče nemají o původních rodičích dítěte žádné bližší informace, měli by o nich s dětmi mluvit alespoň v obecné rovině. V žádném případě by ale nemělo docházet k očeřování biologických rodičů, naopak by o nich měl být v očích dítěte vytvářen přijatelný obraz.¹³⁶ Přestože pro náhradní rodiče může být těžké mluvit o rodičích biologických s respektem, jestliže např. vědí o skutečnosti, že bylo dítě z jejich strany vystavováno týrání, pro dobro dítěte je jednoznačně lepší sdělit mu, že jeho rodiče se o něj nemohli starat na příklad z toho důvodu, že byli nemocní, než mu říci, že byli alkoholicí či kriminálníci. Pro dítě je to osvobozující informace. Je totiž velice pravděpodobné, že pokud by byl o biologických rodičích vytvářen špatný obraz, dítě by si jejich nechvalný charakter vztáhlo samo na sebe.¹³⁷

První a stejně tak třetí respondentská rodina s dětmi o jejich minulosti a biologických rodičích nemluví, i když každá z jiného důvodu. Přijatá děvčata v první rodině jsou na rozhovory o minulosti podle náhradních rodičů ještě malá, ve třetí rodině je důvodem, jak už bylo často zmíněno, že dívka není seznámena se skutečností, že je adoptovaná.

---

¹³⁵ Klimeš, J. *Budování identity dítěte*, s. 18

¹³⁶ Gáborová, Z. *Budování identity dítěte v náhradní rodinné péči*, In: *Průvodce náhradní rodinnou péčí* 3/2006. s. 18

¹³⁷ Kovařík, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*, s. 21

Ostatní rodiny o biologických rodičích a minulosti dětí ještě před jejich příchodem do nové rodiny mluví. Rodina č. 2 mluví s dětmi jak o jejich pobytu v kojeneckém ústavu, tak o jejich biologických matkách, které nazývají křestními jmény (biologické matky přijatých dětí byly sestry). O biologických rodičích nemluví špatně, dětem se snaží vysvětlit, že se o ně nemohli starat, nikoli nechtěli. Sami rodiče na to nahlíží tak, že nemohou biologické matky soudit, protože nevědí, v jaké byly situaci.

Stejně tak rodina č. 4 s dětmi o minulosti mluví. Maminka říká, že vzhledem k věku, ve kterém si chlapce z kojeneckého ústavu brali (4 roky) s ním minimálně o této fázi jeho života mluvit musejí, protože si chlapec pobyt v ústavu pamatuje.

11.5 Geny, volání hlasu krve – nesmysl nebo oprávněná obava?

S věkem se důležitost identity výrazně mění. V nejmladším věku dítě nemívá zpravidla s identitou větší problémy, nejpalcivějším problémem se pak identita a její hledání stává v období dospívání každého jedince, v následujících životních fázích se otázka budování identity opět dostává do pozadí. Když se ale v období pubescence objeví problémy s dítětem, které bylo do té doby bezproblémové, rodiče cítí potřebu si tuto změnu nějak vysvětlit. Nejsnazším vysvětlením v případě, že je dítě přijaté, je svedení jeho chování na „špatné“ geny.¹³⁸

U romských dětí v náhradní rodinné péči se pak rodiče či lidé z jejich okolí mohou odkazovat na tzv. volání hlasu krve. Může se stát, že pokud rodiče nepracovali s romskou částí identity dítěte, to se pak neumí vyrovnat s možným odmítnutím majoritní společností. Pokud ho tedy např. jeho vrstevníci nepřijímají do party a argumentují jeho romským původem, dítě se snaží přimknout k romské mládeži, protože vypadá jako on. Martina Vančáková upozorňuje, že se pak dospívající jedinec snadno může dostat do delikventní skupiny mladých lidí (často s romským původem), která ochotně přijímá nově příchozí.¹³⁹

Svádění problematického chování u dětí v náhradní rodinné péči na genetiku je zcela chybné. Vladimír Smékal k tomu říká:

„Dosud nebyl podán přesvědčivý důkaz dědičnosti chování. Proto se můžeme oprávněně domnívat, že dědit se mohou jen morfologické znaky organismu,

¹³⁸ Klimeš, J. *Budování identity dítěte*, s. 10 - 15

¹³⁹ z přednášky Mgr. Marty Vančákové: *Identita romských dětí v NRP*, Hradec Králové 10.2.2009

ale ne znaky psychické, které většinou mají povahu činností a existují jako aktuálně generované procesy. ¹⁴⁰

PhDr. Jeroným Klimeš ve své drobné práci *Budování identity dítěte* vysvětluje, jak je nesmyslné odkazovat se při vysvětlování problémů s dětmi v náhradní rodinné péči a jinými etniky na genetiku. Argumentuje tím, že z genetického hlediska jsou rozdíly mezi dvěma pohlavími nesrovnatelně výraznější než rozdíly mezi jakýmkoli dvěma rasami. Vysvětlovat problémy s dětmi s odlišným etnickým původem pomocí genetické argumentace je tedy sice obvyklé, ale z odborného hlediska zcela nesmyslné. Genetické rozdíly se podle něj zveličují z nouze – lidé si jinak problémy s dětmi vyrůstajícími v NRP neumějí vysvětlit. Důležité je si uvědomit, že skutečnost, že největší problémy s dětmi vyrůstajícími v náhradní rodinné péči, není způsobena „špatnými“ geny, ale souvisí s hledáním vlastní identity dospívajícího dítěte.¹⁴¹

Jak tedy na problematiku dědičnosti „romských genů“ nahlíží náhradní rodiny? A setkali se s varováním ohledně genů a volání hlasu krve?

Respondenti z první rodiny zastávají názor, že geny jsou sice důležité, ale ne rozhodující. Myslí si, že: *„geny hrají určitou roli, ale těch vlivů, co na člověka působí je mnohem víc“*. Svádět nezdary na geny je podle nich oblíbenou výmluvou. Z řad svých známých a příbuzenstva se ale setkali s varováním před geny a voláním hlasu krve. Stejnou zkušenost má i šestá rodina, která byla tvrzení o tom, že kradení a lhaní je dědičné, vystavena nejen v momentu, kdy se rozhodla romskou dívku přijmout, ale děje se tomu tak až do současnosti, přestože holčička žije v rodině už tři roky.

Druhá rodina o genetice hodně mluvila, rozebírala, jestli je možné, že se kradení a lhaní může dědit. Rodiče ale došli k názoru, že je to úvaha, která nemá smysl, protože neznali biologické rodiče svých přijatých dětí, a navíc nedokáží rozeznat, co by mohlo být „způsobeno“ geny a co syndromem opuštěného dítěte. Rozhodujícím prý pro ně není řešit, co je a co není geneticky dáno, ale to, aby spolu s jejich dětmi zvládli utlumit to negativní v jejich chování a naopak podpořit to dobré, co v sobě mají. Příbuzní je od rozhodnutí přijmout děti odrazovali a argumentovali tím, že si mají udělat vlastní „kvalitní“ a nemají

¹⁴⁰ Smékal, V: Rizikové a protektivní faktory v utváření osobnosti dětí z různých etnik, In: Smékal, V. (ed.) a kol. *Podpora optimálního rozvoje osobnosti dětí z prostředí minorit: sociální, pedagogické a psychologické aspekty utváření osobnosti romských dětí a dětí z prostředí jiných minorit*, s. 73

¹⁴¹ Klimeš, J. *Budování identity dítěte*, s. 13 - 16

přijímat problémové děti z kojeneckého ústavu (nevarovali tedy přímo před romstvím, ale celkově před přijetím opuštěného dítěte).

Co se týče třetí rodiny, rodiče nepřikládají genetice žádný význam. Stejně jako ostatní rodiny zastávají názor, že úloha genů je zveličována. Podle nich záleží spíše na výchově než na tom, komu se dítě narodilo. I oni se ale setkali s varovnými poznámkami z úst svých příbuzných a známých.

Čtvrtí rodiče uvádí, že i oni se setkali s varováním ohledně přijetí dětí s romským původem s odkazem na genetiku, a to nejen z úst svých příbuzných, ale i z úst sociální pracovnice, se kterou probírali žádost o přijetí dítěte do náhradní péče. I v současné době se občas setkávají s větami typu: „*Co chceš, když nejsou tví, jsou Romové, s tím jste museli počítat.*“ Oni sami si myslí, že geny mají určitý vliv na sklony dítěte, na psychiku, nikoli však že existuje něco jako „romské geny“.

Stejně tak nepřikládá genům důležitost ani respondentka z páté rodiny. Jak sama říká: „*Nemyslím, že romské geny jsou v něčem horší, větší problém vidím v psychické deprivaci v raném věku.*“ Přestože příbuzní nesouhlasí s tím, že rodina přijala romské děti do péče, berou to jako rozhodnutí rodičů a nevyjadřují se k tomu, tedy ani k případným dědičným rysům.

11.6 Zpětná vazba náhradních rodičů na SNRP

Respondenti byli pro výzkum získáni na setkáních pořádaných v rámci projektu *Naše romské dítě*, proto považují za vhodné v krátké podkapitole shrnout i zpětnou vazbu náhradních rodičů na Středisko a jeho aktivity.

Všichni rodiče shodně hodnotí činnosti Střediska v rámci výše zmíněného projektu pozitivně. Některé rodiny se setkání účastnily poprvé (př. rodiny č. 1 a 5, jiné se účastní pravidelně jako rodina č. 2 nebo 4). Všichni rodiče (s výjimkou třetí rodiny, která s podobnými aktivitami teprve začíná) se neúčastní jen setkání pořádaných Střediskem, ale i jinými organizacemi zabývajícími se náhradní rodinnou péčí, popřípadě romstvím (např. Rozum a Cit nebo Sdružení pěstounů).

Na podobných setkáních náhradní rodiče oceňují především navázání kontaktů s podobnými rodinami, sdílení zkušeností s ostatními pěstouny a osvojiteli, ale i podporu romství dětí díky osvojení si informací o romské historii a tradicích. Jsou přesvědčeni, že seznámení se s romskou kulturou může dětem napomoci v utváření romství a v pozitivním

nahlížení na tuto součást jejich identity. Hodně pozitivně rodiny hodnotí fyzickou přítomnost romských lektorů na podobných akcích, ale i odborníků v oblasti náhradní rodinné péče.

12. Shrnutí výsledků výzkumu a závěr

Diplomová práce byla zaměřena na problematiku romských dětí vyrůstajících v majoritních náhradních rodinách. Odborníci z řad náhradní rodinné péče se shodují v tom, že by náhradní rodiče měli být k dětem upřímní ohledně skutečnosti, že byly do rodiny přijaté a stejně by měli rodiče přistupovat k informacím o odlišném etnickém původu dítěte.

Romské děti v NRP se musejí vyrovnat v první řadě s tím, že jsou vychovávány nikoli svými biologickými rodiči, ale rodiči náhradními, v druhé řadě potom s tím, že se od svých náhradních rodičů určitým způsobem liší. Vyrůstají v majoritním prostředí, osvojují si zvyky a tradice většinové společnosti, jejich součástí jsou ale i romské kořeny, čímž se dostávají mezi dva světy. Kvůli svým romským kořenům bývají odmítány částí majority, romským světem nejsou zase přijímány z toho důvodu, že jim chybí znalost romských zvyků a tradic. Úkolem Romů, kteří vyrostli v náhradní rodinné péči v majoritních rodinách, je (dle Jeronýma Klimeše) vytvořit si identitu smíšenou, tedy takovou, kdy sami sebe budou považovat za pravého Roma, ale bude mít všechny zvyky a návyky majoritní společnosti.

Jednou z oblastí zájmu této práce byla motivace rodičů k přijetí cizího dítěte a jestli byl pro ně jeho etnický původ důležitý při rozhodování. Stěžejním tématem práce byla ale identita romských dětí v náhradních rodinách. Cílem bylo zjistit, jak náhradní rodiče nahlízejí na identitu přijatých romských dětí, zdali se s ní snaží pracovat, posilovat v dětech romskou část jejich identity a jakým způsobem se toho snaží docílit.

Vzhledem k omezenému počtu respondentů nemá tato práce ambice zobecňovat závěry vysledované z výzkumu na všechny náhradní rodiny s přijatými romskými dětmi, je pouze jakousi sondou do dané problematiky. Jelikož s informátory byl navázán kontakt na setkáních Střediska náhradní rodinné péče pořádaných pro náhradní rodiny s romskými dětmi, dalo se předpokládat, že tyto rodiny cítí potřebu řešit identitu svých přijatých dětí. Otázkou ovšem zůstává, jestli tak na tuto problematiku nahlížely od začátku nebo k tomu byly donuceny určitými okolnostmi (př. neuměli pracovat s negativními reakcemi okolí na romský původ dítěte, nevěděli, jak odpovědět na otázky dítěte ohledně jeho odlišného vzhledu atd.), jakými prostředky se snaží pomoci dětem budovat romskou identitu a zdali

si myslí, že je nutné připravovat děti na možné negativní reakce ze strany majoritní společnosti, případně jakým způsobem.

Před zahájením samotného výzkumu byly stanoveny čtyři hypotézy. První hypotéza předpokládající, že motivací rodičů k přijetí romského dítěte je potřeba pomoci někomu, pro něhož je nalezení nové rodiny obtížnější než pro ostatní děti, se potvrdila jen částečně. Rodiny sice jako motivaci uvedly snahu pomoci opuštěnému dítěti (u rodin bez vlastních dětí také potřeba „dát životu smysl“), ve většině případů ale nepřikládaly důležitost jejich etnickému původu. Pouze dvě rodiny žádaly o dítě nebo děti s romským původem, částečně i z důvodu, že se pro ně obtížněji hledá náhradní rodina. Rodiny, které od počátku chtěly děti romského původu, měly velice pozitivní vztah k romské kultuře ještě před přijetím dítěte do péče.

Stejně tak druhý předpoklad, že romské děti jsou často přijímány rodiči, které již biologické potomky mají, nebyl jednoznačně potvrzen. Polovina rodin přijala romské děti do péče poté, co již měla vlastní děti, druhá polovina ale přijala romské dítě či děti, přestože vlastní potomky nemá nebo v momentě přijetí neměla (jedna rodina tehdy biologické děti neměla, v současné době již ano).

Třetí hypotéza předpokládající, že náhradní rodiče začínají řešit identitu svých přijatých dětí romského či jiného etnického původu až v momentě, kdy se setkají s nějakým problémem, konkrétní negativní reakcí ze strany okolí, byla spíše vyvrácena. V případě tohoto výsledku je ale obzvlášť nezbytné brát zřetel na skutečnost, že respondenti byli získáni v prostředí setkání rodin s přijatými romskými dětmi, což napovídá, že cítí potřebu věnovat se jejich odlišnému etnickému původu. Naprostá většina dotazovaných rodin je přesvědčená, že romskou součástí identity jejich přijatého dítěte je nutné řešit, a tento názor rodiče zastávají od první chvíle, kdy si dítě přivedli domů. Pouze jedna z rodin informátorů začala řešit identitu přijatého romského dítěte až v momentě, kdy k tomu byla donucena okolnostmi (dívka žádala vysvětlení poznámek svých spolužáků ohledně své odlišnosti). Situace v této rodině je o to složitější, že dívka není seznámena se skutečností, že je adoptovaná, natož pak s tím, že má romské kořeny.

Poslední formulovaná hypotéza předpokládala, že náhradní rodiče mluví s dětmi o jejich romském či poloromském původu a připravují je na to, že se mohou kvůli němu setkat s negativními reakcemi ze strany majoritní společnosti. Pokud se týká první části hypotézy,

kromě jedné již zmíněné rodiny, která s dcerou nemluví o jejím původu, všichni respondenti zastávají názor, že děti mají od prvního dne své přítomnosti v rodině vědět, že mají jiné biologické rodiče. Nejdřív by se měla ustálit jejich pozice v rodině, poté s nimi rodiče začínají mluvit i o jejich romských kořenech. V prvních fázích jde o obecné informace ohledně vzhledu dítěte (podoba s biologickými rodiči), s přibývajícím věkem jdou informace více do hloubky. Rodiče se snaží utužit v dětech romskou identitu prostřednictvím toho, že jim sdělují informace o romských tradicích, zvycích a historii, často poslouchají doma romskou hudbu, učí se romštině. Rodiny se účastní setkání s romskou tematikou, setkávají se s ostatními rodinami s přijatými romskými dětmi, dvě z rodin se přátelí s Romy.

Druhá část hypotézy byla potvrzena čtyřmi rodinami, které si myslí, že je nutné připravovat děti na možné negativní reakce ze strany majoritního okolí. Dvě z těchto rodin již toto aplikují, dvě vzhledem k nízkému věku dětí zatím ne. Zastávají ale názor, že je nutné děti na tuto možnost připravit ještě před jejich příchodem do školy. Pokud již děti podobnou zkušenost mají, rodiče s nimi o tom mluví. To potvrzuje i pátá rodina, která děti sice na podobnou možnost dopředu nepřipravovala, když se ale děti s podobnou reakcí setkaly, rodiče to s nimi rozebírali.

Stejně čtyři rodiny, které děti od určitého věku připravují či mají v plánu připravovat na možnost ataků ze strany majority, se snaží vyvracet dětem stereotypní náhledy na romskou komunitu, a to především předkládáním pozitivních romských vzorů a upozorňováním na skutečnost, že „kvalita“ člověka není dána jeho příslušností k nějakému etniku, ale tím, jak se každý jedinec chová.

Jak už bylo zmíněno, vzhledem k malému počtu respondentů nelze závěry výzkumu jakkoli zobecňovat. K romskému původu přijatých dětí přistupuje zřejmě každá náhradní rodina svým osobitým způsobem – některé pracují s romskou součástí identity přijatého dítěte od počátku, jiné s tím začínají teprve v momentě, kdy se setkají s problémy a nevědí si s nimi rady.¹⁴² Co se ale týká vzorku respondentů z výzkumu, většina dotazovaných rodin se shoduje v tom, že je nutné řešit odlišný etnický původ přijatého dítěte, a nahlíží tak na to od první chvíle, kdy dítě přijala. Rodiče se snaží být dětem v budování této části

---

¹⁴² Při rozhovorech s Mgr. Vančákovou byly zmíněny i rodiny, které přišly do SNRP teprve v momentě, kdy začaly mít velké problémy s dětmi v období jejich dospívání – rodiny si neuvědomovaly, že by to mohlo být způsobeno tím, že nebylo pracováno s identitou přijatých dětí

jejich identity nápomocní především prostřednictvím zprostředkování celistvých informací o romské kultuře a historii či předkládáním pozitivních romských vzorů.

Problematika romských dětí v náhradní rodinné péči je velice komplikovaným tématem, které touto prací není zdaleka vyčerpané. Do budoucna by bylo velice zajímavé pokusit se zpracovat téma tak, jak bylo mým původním plánem, tedy zaměřit se na starší romské děti v náhradních rodinách, které by již byly schopné formulovat myšlenky a pocity ohledně rozporu mezi romskou a majoritní součástí jejich identity.

13. Použitá literatura a zdroje

Monografie:

- ARCHER, C. *Děti v náhradních rodinách : nejčastější problémy při výchově mladších dětí v náhradní rodině*. 1. vyd. Praha : Portál, 2001. 119 s. ISBN 80-7178-578-4.
- BROMLEJ, J. V. *Etnos a etnografie*. Bratislava: Veda, 1980
- BUBLEOVÁ, V. et al. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. Praha : Středisko náhradní rodinné péče, 2008. 24 s.
- FERKOVÁ, I. *Čorde čhave*. 1. vyd. S.l. : Společenství Romů na Moravě, 1997. 95 s.
- HANCOCK, I. *Země utrpení : Dějiny otroctví a pronásledování Romů*. Praha : Signeta, 2001. 195 s. ISBN 80-902608-3-7.
- HESOUNOVÁ MĚKUTOVÁ, K. *Identita dítěte v pěstounské péči*. [s.l.], 2009. 84 s. Evangelická akademie, Vyšší odborná škola sociální práce. Vedoucí absolventské práce Mgr. Magdalena SKřivánková.
- HORVÁTHOVÁ, J. *Kapitoly z dějin Romů*. 1. vyd. Praha : Lidové noviny, 2002. 85 s.
- JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha 2001
- KLIMEŠ, J. *Budování identity dítěte*. Praha : Občanské sdružení Rozum a Cit, 2008. 48 s.
- KOLEKTIV AUTORŮ, et al. *Romské děti žijící mimo vlastní rodinu*. Praha : Středisko náhradní rodinné péče, 2007. 46 s.
- KOVAŘÍK, J. et al. *Náhradní rodinná péče v praxi : Kapitoly z vývojové psychologie, výsledky aktuálních výzkumů, nejčastější dotazy*. 1. vyd. Praha : Portál, 2004. 167 s. ISBN 80-7178-957-7.
- LACKOVÁ, E. *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. 1. vyd. Praha : Triáda, 1997. 270 s. ISBN 80-901861-8-1.
- LOZOVIUK, P. *Evropská etnologie ve střeoevropské perspektivě*. Univerzita Pardubice, 2005. ISBN 80-7194-750-0.
- MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče : Příručka pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. 1. vyd. Praha : Portál, 1999. 184 s. ISBN 80-7178-304-8.

- MATĚJČEK, Z. *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. 155 s. ISBN 80-7178-637-3.
- MATĚJČEK, Z. *Pozitivní a negativní faktory v socializaci dítěte*, In: SMĚKAL, V. (ed.) a kol. *Podpora optimálního rozvoje osobnosti dětí z prostředí minorit: sociální, pedagogické a psychologické aspekty utváření osobností romských dětí a dětí z prostředí jiných minorit*, 1.vyd. Brno: Barrister a Principal, 2003. s. 65 – 70.
- MORAVEC, Š. *Nástin problému sociálního vyloučení romských populací*. In HIRT, T., JAKOUBEK, M. (ed.) . *Romové v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. s. 11-69. ISBN 80-86898-76-78.
- NEČAS, C. *Historický kalendář : Dějiny českých Romů v datech*. 1. vyd. Olomouc : Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997. 123 s. ISBN 80-7067-769-4.
- PALEČEK, M. *Kulturní identita a její ohroženost*. 1. vyd. Hradec Králové : Gaudeamus, 2002. 59 s. ISBN 80-7041-580-0.
- PELIKÁNOVÁ, L. *Romské dítě v pěstounské péči v České republice : Sonda zaměřená na „romství“ v neromských pěstounských rodinách*. [s.l.], 2008. 58 s. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Lada Viková.
- SCHOOLER, J. E. *Adopce, vztah založený na slibu*. Praha : Návrat domů, 2002. 217 s. ISBN 80-7255-066-7.
- SEKYT, V. *Romské tradice a jejich konfrontace se současností : Romství jako znevýhodňující faktor*. In: JAKOUBEK, Marek, HIRT, Tomáš (ed.) . *Romové : Kulturologické etudy : Etnopolitika, příbuzenství a sociální organizace*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. s. 188-217. ISBN 80-86473-83-X
- SMĚKAL, V. *Rizikové a protektivní faktory v utváření osobnosti dětí z různých etnik*, In: SMĚKAL, Vladimír (ed.) a kol.: *Podpora optimálního rozvoje osobnosti dětí z prostředí minorit: sociální, pedagogické a psychologické aspekty utváření osobností romských dětí a dětí z prostředí jiných minorit*, 1.vyd. Brno: Barrister a Principal, 2003. s. 71 – 78
- SOBOTKOVÁ, I. *Pěstounské rodiny : Jejich fungování a odolnost*. 1. vyd. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2003. 144 s. ISBN 80-86552-62-4.
- STEWART, M. *Čas Cikánů*. 1. vyd. Brno : Barrister a Principal, 2005. 275 s. ISBN 80-7364-017-1.

- STOLAŘOVÁ, J. *Romské děti v náhradní péči*. [s.l.], 2008. 57 s. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav jižní a centrální Asie – Seminář romistiky. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Lada Viková.
- ŠAVELKOVÁ, L. *Globalizace a původní, domorodí obyvatelé světa*, In: TOMEŠ, J. a kol. *Konflikt světů a svět konfliktů*, 1.vyd. Praha: Nakladatelství P3K, 2007. s. 208 – 237. ISBN978-80-903587-6-8.
- VANČÁKOVÁ, M. *Romské děti v náhradní rodině*. Praha : Občanské sdružení Rozum a Cit, 2008. 48 s.
- WYATT, Ch. E. *Roma rising: romské obrození*. 1. vyd. Praha : Argo, 2005. 205 s. ISBN 80-7203-693-9.

Články v periodících:

- BUBLEOVÁ, V. Historický vývoj péče o opuštěné děti. *Náhradní rodinná péče*. 2000, č. 1, s. 46-51.
- ČERNÝ, J., ČERNÝ, D. Proč by děti neměly žít v dětských domovech. *Děti a my*. 2006, č. 3, s. 41. - 43
- DUNOVSKÝ, J. Význam rodiny a její úloha ve výchově dětí. *Náhradní rodinná péče*. 2003, č. 1, s. 15-17.
- FORMÁNEK, O. Jak nabídnout více dětem i pěstounům. *Náhradní rodinná péče*. 2004, č. 2, s. 15-17.
- FRANTÍKOVÁ, J. Kdo založil projekt Naše romské dítě. *Děti a my*. 2006, č. 4, s. 42-43.
- GÁBOROVÁ, Z. Budování identity dítěte v náhradní rodinné péči. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 2006, č. 3, s. 17-18.
- HUBINGER, V. *Etnikum*, In: Brouček, S. a kol: *Základní pojmy etnické teorie*, Český lid. 1991, ročník 78, č. 4, s. 244

Internetové zdroje:

- BUBLEOVÁ, V. Systém náhradní rodinné péče [online] c 1999 - 2009 [cit.2008-05-20]. Dostupny z www: <http://www.rodina.cz/clanek546.htm>
- BUBLEOVÁ, V. ČERNÝ, D. Filosofie Střediska NRP [online] c 2008 [cit.2008-05-20]. Dostupny z www:

http://www.nahradnirodina.cz/filosofie_strediska_nrp.html

- ČSÚ [online] c 2009 [cit.2008-05-12]. Dostupný z www:
<http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/kapitola/4132-05--3002>
- Náhradní rodinná péče [online] c 2009 [cit.2008-05-02]. Dostupný z www:
www.zdravcentra.cz/cps/rde/xchg/zc/xsl/3141_3393.html
- Naše romské dítě [online] c 2008 [cit.2008-05-21]. Dostupný z www:
http://www.nahradnirodina.cz/nase_romske_dite.html
- Pojem sociálně patologické jevy [online] c 2005 - 2006 [cit.2008-05-08]. Dostupný z www: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialne-patologicke-jevy>
- POPELA, L. Pěstounská péče je tvrdá práce [online] c 1999 - 2009 [cit.2008-05-20]. Dostupný z www: www.rodina.cz/clanek5703.htm
- Programy SNRP [online] c 2008 [cit.2008-05-20]. Dostupný z www:
<http://www.nahradnirodina.cz/programy.html>
- RAMOS, J. D. Understanding Race and Adoption [online] c 2002 – 2008. Dostupný z www:
www.chswpirc.org/scripts/northwest/paper/article.asp?articleID=354
- ROUBAL, O. Když se řekne identita [online] [cit.2008-06-15]. Dostupný z www:
<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=149&lst=115>
- SILVERSTEIN, D. N., KAPLAN, Sheron. Lifelong Issues in Adoption [online] c 2000 – 2007. Dostupný z www:
<http://www.fairfamilies.org/newsfromfair/1999/99LifelongIssues.htm>
- Současné formy péče o opuštěné děti [online] [cit.2008-05-02]. Dostupný z www:
www.rozumacit.cz/nrp.html
- ŠULOVÁ, L. Náhradní rodinná péče a její úskalí [online] c 2002 – 2009 [cit.2008-04-10]. Dostupný z www:
<http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=1211&tmplid=45>
- Úmluva o právech dítěte [online] [cit.2008-05-06]. Dostupný z www:
http://www.stopdetskepraci.cz/download/pdf/documents_2.pdf
- Ústavní výchova [online] [cit.2008-04-82]. Dostupný z www:
<http://www.fod.cz/stranky/klokanek/pece.htm>
- www stránky Projektu Naše romské dítě [online] c 1999 – 2008 [cit.2009-05-21]. Dostupný z www: http://rodina.cz/scripts/journal/journal.asp?f_id=6443

- Zákon o potulných Cikánech [online] c 2009 [cit.2008-04-15]. Dostupný z www: http://www.senat.cz/zajimavosti/tisky/2vo/tisky/T0415_01.htm
- Zákon 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů [online] c 2004 – 2009 [cit.2008-05-06]. Dostupný z www: <http://www.zakonycr.cz/seznamy/094-1963-Sb-zakon-o-rodine.html>

Další zdroje:

- Vančáková, Martina Mgr.: přednáška na téma Identita romských dětí v náhradní rodinné péči, proběhlo v Hradci Králové 10.2.2009
- Materiály ze seminářů k předmětu Teorie etnicity, FF Univerzity Pardubice, KSV, ZS 2004/2005, přednášející Mgr. Tereza Hyánková, Ph.D.

14. PŘÍLOHY

Příloha číslo 1: Přehled typů náhradní rodinné péče

Příloha č. 2: Zákony vztahující se k náhradní rodinné péči

Náš právní řád upravuje náhradní rodinnou péči zejména v zákonu o rodině č. 94/1963 Sb. ve znění pozdějších předpisů a v zákonu o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb. ve znění pozdějších předpisů.

Jednotlivé paragrafy zákona o rodině týkající se náhradní rodinné péče definují formy osvojení a pěstounské péči, vysvětlují, co je poručenství a opatrovnictví, ale zároveň vymezují, jaké jsou podmínky pro přijetí dítěte do NRP, komu může být dítě do péče svěřeno, jaké dítě je právně volné pro osvojení, které je naopak vhodným adeptem pro přijetí do pěstounské péče apod.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí se pak co se týče oblasti náhradní rodinné péče zabývá zprostředkováním osvojení a pěstounské péče, postupem ministerstev při zprostředkování osvojení a pěstounské péče nebo právy a povinnostmi pěstouna a jeho odměnou za pěstounskou péči.

Stěžejním předpisem, kterým se legislativa České republiky v oblasti náhradní rodinné péče řídí, je *Úmluva o právech dítěte*, jež má jako naším státem přijatý mezinárodní dokument přednost před zákonem. Úmluva vstoupila v platnost 2. září 1990, pro tehdejší Československou federativní republiku od 6. února 1991.

Další zákony vztahující se k problematice NRP:

- Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon 114/1988 Sb., o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění předpisů pozdějších
- Zákon č. 54/1956, o nemocenském pojištění zaměstnanců, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 187/1006 Sb., o nemocenském pojištění (nabývá účinnosti 1. 1. 2009)

- Zákon č. 88/1968 Sb., o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavcích na děti z nemocenského pojištění, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon o č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu, příjmení, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 500/2004 Sb., o správním řízení
- Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů
- Zákoník práce č. 262/2006 Sb., ve znění předpisů pozdějších

Příloha č. 3: Organizace zabývající se problematikou NRP

Výčet několika důležitých občanských sdružení a organizací zabývajících se problematikou náhradní rodinné péče. Zdaleka se nejedná o všechny organizace, existuje spousta nadací orientovaných na opuštěné děti

1. Fond ohrožených dětí, o.s.
Na Poříčí 6, Praha 1, www.fod.cz
2. Natama, o.s.
Orlická 9, Praha 3, www.na-tama.cz
3. Rozum a Cit, o.s.
Komenského náměstí 1887, Říčany u Prahy, www.rozumacit.cz/os
4. Středisko náhradní rodinné péče
Jelení 91, Praha 1, www.nahradnirodina.cz
5. Sdružení pěstounských rodin
Anenská 10, Brno, www.pestouni.cz
6. Sdružení SOS dětských vesniček, o.s.
U Prašného mostu 50, Praha 1, www.sos-vesnicky.cz
7. Triada – poradenské centrum, o.s.
Orlí 20, Brno, www.triada-centrum.cz
8. Trialog (Brněnský institut rozvoje občanské společnosti)
Orlí 20, Brno, www.trialog-brno.cz

Příloha číslo 4: Důvody SNRP – proč dítě nemá vyrůstat v ústavní péči

- život v ústavu je ve srovnání s domovem ubohá, smutná a nouzová náhražka,
- je to nepřirozené, umělé prostředí,
- dítě tam není pro nikoho jedinečné a nikdy nemůže být na prvním místě,
- v době, kdy je dítě nejzvědavější a expanduje do světa, je uzavřené v omezeném prostředí ústavu,
- aby mohlo objevovat svět, potřebuje žít v blízkém a bezpečném světě, tj. rodině - dětský domov nic takového neposkytuje - proto jsou děti z ústavů sociálně zaostalé a špatně se adaptují,
- novým podmínkám se mohu dobře přizpůsobit, jen když mám dobře popsany svůj vnitřní svět a bezprostřední okolí,
- dítě potřebuje jistotu v důvěrných vztazích, aby mohlo objevovat svět a najít si v něm nové bezpečné vztahy s novými lidmi,
- ústav je vždy jenom ústav a nikoli domov,
- řada dětí vystřídá do dospělosti několik ústavů, do kterých přechází z vnějších, vnučených úředních důvodů, které jsou mu cizí,
- děti se tam pořád musí jen přizpůsobovat a o ničem podstatném nemohou rozhodovat – vždycky musí jen ustupovat,
- děti v ústavech nejsou v přímém kontaktu se skutečným životem, všechno se v nejlepším případě jenom imituje,
- ústavy potírají rozvoj skutečné individuality, dítě je v nich jen jedno z mnoha dalších dětí, členem nějaké skupiny nebo kolektivu, který založily a pak zase zrušily cizí osoby
- dítě v ústavu nevyrůstá od narození do dospělosti s rodiči, pro které by mělo být nejdůležitějším dítětem na světě,
- v jeho světě chybí lidé, s nimiž se může ztotožnit a dlouhou dobu napodobovat,
- dospělí vychovatelé se mění, střídají a ze zcela vnějších důvodů odcházejí a přicházejí – navázat za těchto okolností pevné a stálé vztahy je skoro nemožné,

- zakládání, udržování a obhajování dětských domovů jenom zdůvodňuje existenci nouzového a nedostatečného řešení situace, ve které se děti ocitly po ztrátě vlastní rodiny,
- odborný průzkum ukázal, že někteří pracovníci ústavních zařízení se brání náhradní rodinné péči, po které přicházejí o svěřence a jejich další existence nebo počet pracovních příležitostí mohou být ohroženy

Příloha č. 5: Praktická doporučení: Jak budovat identitu dítěte

(viz Klimeš, Jeroným: Budování identity dítěte – str. 19)

- Náhradní rodiče musí odlišnou identitu svěřeného dítěte budovat aktivně a cílevědomě. Není možno pasivně očekávat, že zdravá identita vznikne sama. Chybné jsou tedy věty: „*Nám nevadí, že je Rom, Ukrajinec, postižený atd.*“
- V adolescenci je možno s dětmi otevřeně hovořit prakticky na jakékoli téma týkající se jejich identity či původu, citového prožívání i abstraktních úvah.
- Děti jiného etnika seznamuje s prostředím s kulturou, ze které pocházejí, cílevědomě hledáme možné identifikační vzory, které dítě může následovat a na které může být hrdé.
- Cílem výchovy dítěte s jinou identitou není asimilace do majoritní společnosti, ale smíšená identita, která mu umožní se bezkonfliktně pohybovat v obou prostředích.
- Budování identity vychází z historie dítěte. V ní je třeba mít několik záchytných bodů – nejen fotografie, památeční předměty či hračky, ale i vzpomínky a opakovaně vyprávěné rodinné příběhy – postupně od narození až do dospělosti. Tyto body vytvářejí jakousi kostru, která nese dítě z minulosti do budoucnosti.
- Rodičům pomůže, když se připraví na fázi nevděku, kterou dítě v mladší dospělosti prochází. Na případné nespravedlivé výčitky dítěte mohou reagovat podmíněnou omluvou.